ISSN 1300-4670

Erciyes

Aylık Fikir Sanat Dergisi

Türkler Hakkında
Az Bilinen Bazı Tespitler
Dr. Yunus YILDIZKAN..... 1

Taşrada Bürokratik Dönüşüm ve Zihniyet Kırılması: 1983 Yılı Milliyetçi Müfettiş Atamalarının Eğitim Sosyolojisindeki Yankıları
İsmet BOZOĞLAN..... 6

Folklorun Mahiyeti, Kültürel Aktarımı Ve Folklorcu Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme
Mehmet BİLGEHAN..... 16

Tarihi Konaklar
Bedrettin KELEŞTEMUR..... 31

YIL: 46 | SAYI: 561 | EYLÜL, 2024

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi
(Ulusal Hakemli Dergi)
ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü
Ömer BÜYÜKBAŞ

Genel Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet BİLGEHAN

Halkla İlişkiler
Mehmet ÇAYIRDAĞ
Yaşar ELDEN

Düzenleyiciler
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK,
Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN

HAKEM HEYETİ
Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniv.)
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Hacı Bektaş Veli Üniv.
Prof. Dr. Kemal GÖDE (Süleyman Demirel Üniv. Emekli)
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Niğde Ömer Halisdemir Üniv.)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniv., TDK Bşk.)
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Üniv. Emekli)
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi, Emekli)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (Ege Üniversitesi, Emekli)
Prof. Dr. Ali YAKICI (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
(Not: Soyadlarına göre alfabe sırasıyla)

Yazışma Adresi
Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 532 725 37 13 -0 352 231 73 03

İdare Yeri
Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com.tr
E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com
alimgercel@gmail.com

YIL: 46 ✶ SAYI: 561 ✶ EYLÜL, 2024

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Türkler Hakkında Az Bilinen Bazı Tespitler
Dr. Yunus YILDIZKAN.....1

Taşrada Bürokratik Dönüşüm ve Zihniyet Kırılması: 1983 Yılı Milliyetçi Müfettiş Atamalarının Eğitim Sosyolojisindeki Yankıları
İsmet BOZOĞLAN.....6

Folklorun Mahiyeti, Kültürel Aktarımı Ve Folklorcu Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme
Mehmet BİLGEHAN.....16

Tarihi Konaklar
Bedrettin KELEŞTEMUR.....31

Dizgi ve Tasarım
Mehmet BİLGEHAN
Hakan TOPUZOĞLU
www.erciyesdergisi.com.tr
İnternet Sayfasında Yayınlanmaktadır.
İndirme ücretsizdir, satılmaz!
Yazılarınızı
E-posta: mebilgehan@gmail.com

TÜRKLER HAKKINDA AZ BİLİNEN BAZI TESPİTLER

Dr. Yunus YILDIZKAN

Giriş

Türk anlam karşılığı olarak güç, kuvvet, kudret ve güzel insan demektir.

Klasik kitaplarda MÖ 3000 yıllarından itibaren Altay Dağları'nda Oğuz tipi insanların yaşadığı yazılsa da, son yapılan araştırmalar ile antropolojik, genetik ve kültür unsurlarının incelenmesi sonucu, Türklerin 24.000 yıl öncesinde Güney Sibirya'da Baykal Gölü'nün batısında, Yenisey Irmağı'nın güneyindeki bölgelerde yaşamaya başladıkları tespit edilmiştir. Avlanarak geçinen bu insanlar zamanla MÖ 2000 yıllarında bölgeye yayılmaya başlarlar. Bu insan toplulukları daha sonraları MÖ 1700 yıllarında Hun ve Göktürk uygarlıklarını meydana getirdiler ve Batı Türkistan'da yoğunluk kazandılar, avcılıkla birlikte çobanlık ve ekim işlerine de başladılar.

Haplogroup-R geninin incelenmesi ve bu genin R1a ve R1a haplo gruplarının izinin sürülmesi sonucu, bugün çevremizde yaşamış eski halkların ve Avrupalıların soylarının nereden geldiği konusunda yeni bilgiler elde edilmiştir. (Bu konuda Doç. Dr. Tuğrul Kihtir tarafından yazılan 2014 basımı ''Türklerin Ataları, Avrasya'nın 24.000 yıllık R1 Paradigması" isimli kitap oldukça ilginç ve yeni bilgiler vermektedir.)

Türklere ait yazılı kaynakların, Orhun Vadisi'ndeki son çalışmalardan sonra MS 6. yüzyıla kadar uzandığı kabul edilir. Araştırmalar çoğaldıkça bu yazıtların sayısı da artmaya başlamıştır. Türk adı il defa Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarında "Türük", Tonyukuk yazıtında ise "Türk" şeklinde yazılmıştır. Türk varlığı anılan tarihlerden çok önceye dayandığı için bu durumu araştıran tarihçiler, eski devirlerde "Hun" adının kullanıldığını tespit etmişlerdir.

Son araştırmaların ortaya çıkardığı yeni bilgiler ışığında, bugün Ön Türkler olarak kabul edilen en eski Türk topluluklarının bölgemiz ve Avrupa'daki varlıkları ve kurdukları medeniyetleri öğrenmiş durumdayız.

Roma İmparatorluğu'nu kuran Etrüsklerin Türk olduğu anlaşıldı. İtalyanlar, atalarının Ön Türk olduğunu söylemeye başladılar. Bugünkü Venedik

şehri bile Türkler tarafından kurulmuştur. Roma'nın kuruluşunu anlatan Romulus ve Remus'u emziren dişi kurt Lupa efsanesiyle Türklerin Aşina soyunu kurtarıp büyüten Asena'yı anlatan Türeyiş ve Bozkurt efsaneleri arasında çarpıcı benzerlikler vardır.

Anadolu'da yaşamış olan eski Hitit (Eti) kavminin Türk olduğu artık bilinen bir gerçektir. Anadolu'da ilk Türk medeniyetini kuran bu Ön Türklerin hatırasına izafeten Atatürk'ün kurumlara Etibank, Sümerbank gibi isimler vermesi boşuna değildi.

1930'da Atatürk tarafından formüle edilen Türk Tarih Tezi ile Anadolu'nun en kadim sahiplerinin Türkler olduğunu gösterme çabası bugün de devam ettirilmektedir. Yeni bilgi ve usullerle yapılan antropolojik, genetik çalışmalar ve kurganlardaki yazı, motif ve tamgaların incelenmesi, bu tezin doğru olduğunu kanıtlamaktadır. Göbeklitepe, Karahantepe, Erzurum ve Hakkâri yazılı kayalarındaki çarkıfelek, güneş kursu, hayat ağacı, tamga ve motiflerin, Türkistan'daki kaya resimleriyle (Saymalıtaş gibi) aynı olduğu gösterilmiştir. Böylece Anadolu'nun sadece sonradan gelinen bir yer değil, kadim bir Türk yurdu olduğu anlaşılmış olup, Batı merkezli tarih anlayışı çürütülmüştür.

Mezopotamya'da kurulan eski uygarlıkların ilk kurucuları olan Sümerlerin de Turan kavimlerinden olduğu düşünülmektedir. Türk dilinde olan birçok kelimenin Sümer dilinde de olduğu gösterilmiştir. Sümerlerin MÖ 4000 yılından MÖ 1750 yılına ka-

dar Fırat ve Dicle nehirlerinin güney uçlarına yakın bugünkü Irak'ta devrin en büyük uygarlığını kurdukları biliniyor. Göbeklitepe kazılarından sonra, Türklerin 15.000 yıldan beri bu bölgelerde yaşadığına dair bulgular ışığında, Sümerlerin de aynı dönemlerde buralara gelmiş olabileceği düşünülebilir.

Bugünkü Bulgarlar aslında bir Türk kavmiydiler. Hristiyanlığı kabul ettikten sonra dil ve kültürleri de değişti ve kendilerini Slav zannetmeye başladılar. Fakat bugün onlar da köklerinin nereye dayandığı konusunu araştırmaya başladılar.

Macarlar kökenlerinin Türk olduğu konusunda hep şüphedeydiler. Şimdi onlar da Turan kavimlerinden biri olduklarını biliyor ve her yıl "Türk Kurultayı" düzenliyorlar.

Aşkenaz Yahudileri genetik kodlarının, Sefarad Yahudilerine uymadığını fark edince, incelemeyi derinleştirdiler ve Hazar Türklerinden geldiklerini öğrendiler.

Anadolu Türkleri kendilerinin nereden geldiklerini biliyorlardı. Fakat Osmanlı'daki "İslam ümmeti» anlayışıyla Türklüklerini unutmaya başladılar. Birçok aşiret kendilerini Kürt, bazıları da Arap zannediyordu. Anadolu'yu yurt yapan büyük Türkmen aşiretleri ise Türk olduklarını söylemekten korkar hâle gelmişlerdi.

Prof. Dr. Tuncer Baykara Türklüğün En Eski Zamanları isimli eserinde, Kaşgarlı Mahmut'tan aldığı bilgilere göre, "Türk, Tanrı yarlığayası (Tanrı'nın koruduğu, esirgediği, bağışladığı) Nuh'un oğlunun adıdır. Bu, Tanrı'nın Nuh'un oğlu Türk'ün oğullarına da verdiği bir addır. Türk sözü Nuh'un oğlunun adı olduğundan bir tek kişiyi bildirir: Oğullarının adı olduğunda "beşer" kelimesi gibi çokluk ve yığını bildirir. Nitekim Rum kelimesi, İshak oğlu Iysu'nun oğlu Rum›un adıdır; oğulları da bu adla anılmıştır. Türk kelimesi de böyledir.

Bize ad olarak Türk adını Ulu Tanrı vermiştir dedik. Çünkü (İslam Peygamberinin söylediği) hadis şöyledir: 'Yüce Tanrı benim bir ordum vardır, ona Türk adını verdim, onları Doğu'ya yerleştirdim. Bir ulusa (kavme) kızarsam Türkleri o ulus üzerine musallat kılarım' diyor. İşte bu, Türkler için bütün insanlara karşı bir ayrıcalıktır. Çünkü Tanrı onlara ad vermeyi kendi üzerine almıştır. Onları yeryüzünün en yüksek yerine, havası en temiz ülkelerine yerleştirmiş ve onlara 'Kendi ordum' demiştir." şeklinde tarif edildiğini aktarmaktadır.

Sahabe Bişr el-Ganevî tarafından aktarılan ve Ahmet Bin Hanbel ve Buhari gibi temel İslam kaynaklarında yer alan şu hadis ile Türkler, Peygamberimizin övgülerine de mazhar olmuş bir millettir. "Konstantiniyye mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutandır ve o ordu ne güzel ordudur."

Dünyanın en eski milletlerinden olan Türkler devletler kurup büyük medeniyetler meydana getirirken Almanlar, Slavlar ve İngilizlerin varlığı bile henüz bilinmiyordu. Bu milletlerin ortaya çıkışları, Türklerin tarih sahnesine çıkışlarından asırlar sonra olmuştur. Batılıların kendilerine mahsus bir alfabeleri bulunmadığı çağlarda Türkler kendi millî alfabeleriyle okuyup yazıyorlardı. Avrupalılar bir devlet nizamı içinde yaşamayı bile Türklerden öğrenmişlerdir.

Birçok kavmin "çok tanrılı» inanç sistemlerine sahip olduğu çağlarda Türkler, tek yaratıcı kabul ettikleri Gök Tanrı'ya inanırlardı. İlkeleri İslam dinine yakın olan bu din anlayışlarından ötürü, Türklerin İslamlığa geçmeleri çok kolay olmuştur.

Yeryüzünde orijinal 3 mimarîye sahip milletlerden biri de Türklerdir. Divriği Ulu Cami, Süleymaniye Camii ve Tac Mahal gibi yapılar Türk mimarisinin birçok örneğinden sadece üç tanesidir.

Askerlikte ve ordu kurma konusunda Türkler, eski dünyanın hocası durumundadır. Dünyada en disiplinli orduya sahip millet Türk milletidir. Hemen organize olup, hızla teşkilatlanma özellikleri ve her millete nasip olmayan güçlü orduları sayesinde dünyada en çok devlet kuran da Türklerdir. Cephelerde tanıdığı yabancı ordularla Türk milletini karşılaştıran Atatürk Samsun'a hareketinden önce şunları söylemiştir: "Bütün milletleri tanıyorum. Onları, bir milletin karakterinin bütün çıplaklığıyla ortaya çıktığı anda, savaş alanında ve ateş altında, ölümün eşiğindeyken inceledim. Türk milletinin manevi gücü, yemin ederim ki bütün dünyanınkinden daha üstündür."

Türkler tarihin hiçbir döneminde sömürgecilik nedir bilmemişlerdir. Dünyanın neredeyse yarısına hükmettiği zamanlarda bile hep adalet savaşçısı olmuş, yönetimi altındaki hiçbir halka baskı yapma-

mış, aksine kendi zalim yöneticilerinin zulmünden kurtararak onlara insanca yaşama hakkı sağlamıştır. Onların inançlarını, haysiyet ve şereflerini hiçbir zaman ayaklar altına almamıştır. İngiliz diplomat W. Pitt bu durumu şöyle açıklıyor: "Türklerin en sevdiği şey, hak ve hakikattir." Türkleri pek sevmeyen şair Byron da şöyle itirafta bulunuyor: "Kılıcı maharetle kullanan Türk eli, insanların yaralarını sarmakta da ustadır."

Türkler ordu-millettir. Her Türk, kadın veya erkek ayırımı olmaksızın, hazır askerdir. Ünlü Alman General Moltke "Ordu-milletin en canlı örneği Türklerdir." diyor.

Napolyon, "Türkler mağlup edilemez" derken, Avusturyalı Mareşal Montecuccoli de "Türkler ölmesini biliyor, ben de ölmesini bilen bir milletin yenilmeyeceğini bilecek kadar tecrübeliyim." diyor. Hammer de "Tarih Türklerden çok şey öğrendi. Onların yaptıkları medeniyetin süsüdür." derken, Fransız şair Lamartine de "Türkler yeryüzünün en şerefli insanlarıdır." demiştir. İsveç Kralı Şarl bir zamanlar Türkiye'ye sığınmak zorunda kaldığında "Türkiye'de hürüm, fakat aslında şefkat, nezaket ve asaletin esiri oldum." demiştir. (Türkiye'de bugün İKEA mağazalarının yemek bölümlerinde sunulan "İsveç Köfte", aslında Kral Şarl'ın Osmanlı mutfağından öğrendiği ve ülkesine döndüğünde kendi aşçılarına öğrettiği Türk köftesidir.)

Bugünkü anlamına en yakın hürriyet, adalet ve demokrasi fikirlerini devlet ve cemiyet hayatında ilk uygulayanlar da Türklerdir. İtalyan filozofu Campanella diyor ki "Hakikat, adalet ve hürriyetin hüküm sürdüğü Güneş-Ülke'nin gerçekleşeceğine inanıyorum, çünkü Türkler var."

1500 yıldan beri Türkler, İslam'dan önce de ve sonra da, devlet yönetiminde bugünkü anlamda laik yönetim anlayışını benimsemiş ilk millettir.

Türkler yaşadıkları bütün coğrafyalarda 800 rakıma yakın yükseklikteki yerleri tercih etmişlerdir. Bir müdahale söz konusu olmadığı sürece Türklerin yıllık nüfus artış oranları %3 olarak seyretmiştir.

Diğer milletlerin tarihleri araştırılırken komşusu Türklerden sıklıkla söz açtıkları görülür. Türk kavimlerinin hangi coğrafyalarda ve hangi tarihlerde yaşadıkları konusunu tespit etmekte bazı zorluklar olsa da şurası bir gerçektir ki, Türkler olmadan dünyanın önemli hiçbir coğrafyasında herhangi bir milletin tarihini yazmak mümkün değildir. Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark'ın söylediği gibi "Tarihten Türkleri çıkarsanız ortada tarih diye bir şey kalmaz."

Tarih boyunca kurulan Türk devletleri, Orta Asya'nın bozkırlarından Avrupa'nın içlerine, Hindistan'dan Mısır'a kadar çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür. Türk devlet geleneğinde "merkez" (Ötüken gibi) kutsal sayılsa da, göçler ve fetihlerle birlikte bu merkezler sürekli çeşitlenmiştir.

Göbeklitepe ve civarında yapılan son arkeolojik kazılar ve yeni tarih araştırmalarıyla ortaya çıkan gerçek şudur ki, Türkler Anadolu topraklarında 15.000 yıldan beri var olmuşlar ve çeşitli adlarla devletler kurmuşlardır. Türkler doğal olarak gittikleri her coğrafyaya kendi kültür unsurlarını da götürmüşlerdir. Türk boylarının, Büyük Türkistan coğrafyasında farklı boy ve devletler hâlinde yaşamış olmalarına rağmen, büyük göçlerle birlikte yurt edindikleri yeni bölgelere de kurganlar, bengütaşlar, mezar taşları ve koç heykelleri taşıdıkları görülmektedir. Ayrıca hayat ağacı, güneş sembolü, kurt izi, ok ve yay gibi simgeleri; halı, kilim, cicim motiflerindeki eli belinde ve koç boynuzu gibi desenleri; evlenme ve ölüm törenleri gibi âdetleri; boyların özel işareti olan tamgaları, tüm bu unsurları ifade eden ortak dil ve alfabeleri birer kadim kültür unsuru olarak korudukları anlaşılmaktadır.

Türkistan ve Anadolu coğrafyasında yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda hayret verici derecede benzerlik veya aynılık olduğu görülmüştür. Ön Türkler Anadolu topraklarında kurdukları eski medeniyetlerde bu kültür unsurlarını bolca kullanmışlardır. Anadolu'da eski Türk izlerini süren araştırmacı Servet Somuncuoğlu, "Anadolu'da Türk mezar taşlarının üzerinde Osmanlıca, Arapça yazı olmadığı için, bunlar Türklerin değildir denilerek sökülüp kırılmış veya bu taşlarla duvar yapılmıştır. Bunu en son Denizli'de yaşadım. Buldukları eski Türkçe yazılı kaya taşlarını, Arapça yazı görmedikleri için 'Bunlar, Rum'dur, Grek'tir, Ermeni'dir, Yunan'dır' diye tanımlayarak söküp atmışlar. Oysa o söküp attıklarının üzerinde Türklerin Orhun Yazıtları vardı." demektedir.

Osman Turan Hoca'nın Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi isimli kitaplarında da vurguladığı

gibi, Türk kavimleri birbirinden habersiz olarak "cihana hâkim olma" ülküsüyle sefere çıkarlardı. Türklerin atalarından miras kalmış bu ülküleri, kuru bir cihangirlik uğruna değil, fethettikleri coğrafyalara düzen, huzur ve adalet götürme düşüncesini taşımalarından kaynaklanmaktaydı.

Bugün Avrupalılar Müslüman olmayıp, Hristiyan olarak yaşamaya devam ediyorlarsa, bunu Hazar Türklerine borçludurlar. Hazar Kağanlığı'nın yöneticileri Musevi oldukları için, Müslümanlarla savaşmışlar ve Avrupa'nın önünde bariyer teşkil etmişlerdir. Türkler içinde yöneticileri Musevi olan tek devlet Hazar Türk Devleti'ydi. Arap olan Müslümanlardan ise, Avrupalı Hristiyanları kendilerine daha yakın görüyorlardı.

Doğu Avrupa'ya hâkim Türk devletlerinin birbirleriyle çatışmaları olmasaydı bugünkü Rusya da belki olmaz, Türklere bağlı bir krallık olarak yaşamaya devam ederdi.

Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, ''Türk Milleti'nin başarılarını yalnızca kılıcının gücüne bağlamak doğru değildir. Her Türk ailesinde gerçeğe dayanan geniş bir tabiat bilgisi vardı. Çünkü onlar, tabiat içinde doğmuş, tabiatta yaşamış ve tabiatı yenmeye çalışmışlardı. Bunun için de bilgileri gerçekti ve gerçeğe dayanıyordu. Tabiat düzenine göre bir mantık ve yine, aynı düzene göre kurulup işleyen cemiyet vardı." demektedir.

Türklerin tabiatla böylesine iç içe olan hayatlarıyla kurdukları güçlü ve disiplinli cemiyet yapıları, cihangirlik ruhları, silahları, cesaretleri ve ehlileştirdikleri atlarla geliştirdikleri mobil ve taktik savaş güçleri, onların bozkırlarda büyük imparatorluklar kurmalarını mümkün kılmıştır.

Atlar Türk'lerin kanadı gibiydiler. ''Atın üzerindeki Türk değilse, ona yüktür" atasözü bu gerçeği anlatmaktadır.

Bahaeddin Ögel 'Türk Mitolojsi' kitabında, bir destan coşkusuyla, Türk'ün atla olan sıkı bağını şöyle anlatıyor:

''Elbet sever arardı, Dünyada herkes atı,
Ama atla yaşardı; Türk'ün buydu sanatı,
Atla benzeşmiş, kurmuş, birçok kanatlı devlet
Hünerini duyurmuş, olmuş tek atlı millet."

Türk atlarından biri olan 'Ahal Teke', çok dayanıklı, savaşçı ve sahibine bağlı bir at ırkıdır. Uzun ve ince bir boyun, dar bir göğüs, uzun bacaklar ve oldukça zarif bir gövde yapısına sahiptirler. Bu atletik ve ince yapı, onlara bir tazı çevikliği kazandırır. 1935 yılında bir grup binicinin Aşkabat'tan Moskova'ya yaptığı 4.150 kilometrelik yolculuk, bu ırkın gücünü kanıtlamıştır. Bu yolculuğun 360 kilometrelik çöl etabını bu atlar, neredeyse hiç su içmeden 3 günde tamamlamıştır. Ahal tekeler "gök at" veya "altın at" diye de bilinirler. Ahal teke bugünkü Türkmenistan Cumhuriyeti'nin devlet armasında yer almaktadır.

Türk tarihi, geniş bir coğrafyaya yayılan ve zamanla farklı devletler ile konfederasyonlar kuran pek çok büyük boy ve kavim üzerine inşa edilmiştir. Tarih boyunca Türk boyları, özellikle Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânu Lugâti't-Türk eserinde ve Reşîdüddin'in Câmiu't-Tevârih'inde sistemli bir şekilde tasnif edilmiştir.

Bu boylar arasında günümüz Türkiye Türklerinin, Azerbaycanlıların, Türkmenlerin ve Gagavuzların doğrudan atası sayılan Oğuzlar, en geniş ve siyasi açıdan en etkili grubu teşkil ederler. Bu Türk kavim ve boyları tarih boyunca 41 devlet, 33 beylik, 21 Atabeylik, 16 imparatorluk ve 10 cumhuriyet kurmuş büyük Türk milletinin birer üyesidirler.

Türkiye Cumhurbaşkanlığı forsunda, merkezdeki 18 ışınlı güneş, Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil eder, onu çevreleyen 16 yıldız ise, yukarıda kısaca anlatmaya çalıştığımız, tarihteki bağımsız Türk devletlerini simgeler. Devletimiz, devlet başkanlığı forsunda Türk devletlerinin bir devamı olduğu, aynı kodları taşıdığı ve tarihî mirasa sahip çıktığı mesajını vermektedir.

Dili, ordusu, cemiyeti ve kurduğu devlet teşkilatlarıyla diğer bütün milletlerden farklı olduğunu gösteren Türk Milleti, elbette her türlü övgüyü hak ediyor. Ancak Batı'lı Türk'ü hiçbir zaman sevmedi. Neden sevmez, bunun cevabını Batı'yı da Türkleri de yakından tanıyan Fritz Neumark veriyor.

Batılı bir bilim adamı olan Neumark, Hitler'den kaçan ve 1933 de Atatürk tarafından Türkiye'ye çağırılan 86 profesörden biridir. İstanbul Üniversitesi İktisat ve Hukuk fakültelerinde dersler vermiştir. Ord. Prof.Dr. Fritz Neumark (1900-1991) ın bir öğrencinin ''Hocam Batılılar Türkleri neden sevmezler?"sorusuna verdiği samimi cevaplarda, Batılıların bu davranışlarının sebeplerini bütün çıplak-

lığıyla ortaya koymuştur:

'' Çok samimi olarak itiraf edeyim ki Avrupalı Türkleri sevmez ve sevmesi de mümkün değildir. Asırlardır kilisenin Türk ve İslam düşmanlığı Hıristiyanların hücrelerine sinmiştir ve sebepleri de şöyle sıralanabilir:

1 -Müslüman olduğunuz için sevmezler, fakat Hıristiyan olsanız da size düşman olarak bakmaya devam ederler.

2 - En az 400 yıl Avrupa'da sırtımızda ve ensemizde at koşturdunuz, Selçuklular Anadolu'yu, Osmanlılar da Orta Avrupa ve Balkanları Haçlı ordusuna mezar ettiler. Karadeniz'in kuzeyinden gelip Papalığı bile tehdit eden Atilla ve Cengiz Han'lar da cabası.

3 -Sizi silah ile yenemeyeceklerini anlayınca sizleri içten, yapınızı, sisteminizi bozarak hâkimiyet sağlama yoluna gittiler.

4- Her türlü misyoner faaliyetlerine (Hristiyanlaştırma) rağmen Müslüman ülkelerde başarılı olamayınca, İslamiyet'i sapık inançlara kanalize etmeyi seçtiler.

5- Müslüman coğrafyasında İngiliz sömürge (dominyon) Bakanlığının çalışmalarıyla, Vahabilik ve daha birçok sapık tarikat İngilizler tarafından organize edilip Müslüman dünyasına sokuşturuldu. Selçuklu ve Osmanlı olmasaydı İslamiyet belki bugün sadece Hicazda varlığını devam ettirirdi.

6 -Kilise Türkler yüzünden İslamiyet üzerinde tam hakimiyet sağlayamamaktadır. Bu yüzden Kilise size kin kusmaktadır,

7 -Sizler farkında değilsiniz ama onlar şu gerçeğin farkındalar: Tarihten Türk çıkarılırsa tarih kalmaz. Osmanlı arşivleri tam olarak ortaya çıkarsa, bugünkü tarihin yeniden yazılması gerekir.

8 -Sizler gerçek hüviyetinize döndüğünüz an, refahını sömürgecilik üzerine kurmuş olan Avrupa'nın tüm sistemi, dolayısıyla refahı çöker.

9-Yani sizler Avrupa'nın hem tarihi hem de ekonomik düşmanısınız. Ve daima düşman olarak kalacaksınız.

10-Batının bu tutumunu bilen Atatürk "Türk çocuğu atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapma kuvvetini kendinde bulacaktır (1930)" diyerek, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumlarını kurar. Anadolu da arkeolojik çalışmaları destekleyerek Sümer, Eti, Hitit gibi kadim medeniyetlerin, Türklerle bağlantısını araştırır. 1936'da Atatürk "Tarih Kurumunun Alacahöyük'te yaptığı kazılar sonucunda bulunan 5500 yıllık buluntular Dünya Tarihini yeniden ele almaya sebebiyet verecek niteliktedir" der ve duygularını el yazısı ile aşağıdaki gibi kâğıda döker. ''Bu memleket dünyanın beklediği, asla unutamadığı bir müstesna mevcudiyetin yüksek tecellisine sahne oldu. Bu sahne 7 bin yıllık bir Türk beşiğidir. Beşiği rüzgârlar salladı beşikteki çocuk tabiatın yağmurlarıyla yıkandı, o çocuk tabiatın yıldırımlarından, şimşeklerinden, kasırgalarından evvela korkar gibi oldu, sonra onlara alıştı, onları tabiatın babası olarak tanıdı. Onların oğlu oldu. Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu şimşek, yıldırım, güneş oldu, Türk oldu. Türk budur, yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir." Atatürk Anadolu'nun en aşağı 7000 yıllık bir Türk Beşiği olduğunu savunur. 11-Batı, Atatürk'ün vefatından sonra, Osmanlı' ya uygulayıp başarılı olduğu "içten fetih" faaliyetlerine tekrar başlar. 12-ABD ile 1 Nisan 1939'da başlayan ve 27 Aralık 1949'da yapılan eğitim anlaşmalarıyla, Türkiye'de eğitimi Amerikalıların ele geçirdiğini artık herkes biliyor. O yıllardan sonra Türk halkına ancak Batı Dünyasının işine geldiği gibi (Mankurtlaştıran) eğitim verildi." Neumark'ın anlattığı sebeplerle tarihten Türkleri silmek isteyen Batı, Anadolu'ya Türklerin 1071'de gelerek işgal ettikleri tezini okullarımızın tarih kitaplarına sokarak Türk halkının zihnini bulandırmıştır. Atatürk, bugün Göbeklitepe'de yapılan kazılar ile Türklerin en az 15.000 yıldan beri bu topraklarda yaşadıklarını bilmeden öldü, ama o, bunu sezmişti.

Sonuç:

Yukarıda, özellikle Türk âsâlet ve yüksek karakteriyle şekillenen Türk Milleti'nin bu özelliklerini, Türk gençlerinin bilmesi ve geleceklerini inşa ederken bunları rehber edinmesi şarttır. Millî Tarih şuuru, gelecek vizyonunun inşasında en önemli etkendir. Bundan ötürü, devlet yönetimine seçilenlerin ve görevlendirilen bürokratların o iş için ehliyetli olup olmadıklarına bakıldığı kadar, Milli Tarih şuuruna sahip olup olmadıklarına da bakılmalıdır. Devlet yönetiminde üst kademeleri işgal edenlerin, aldıkları kararlar, Türk Milleti'nin tarihî kodlarına uyduğu ölçüde başarılı ve isabetli olur. Bu şuur özellikle dış siyasetin belirlenmesinde en başta gelen etkendir.

Giriş

TAŞRADA BÜROKRATİK DÖNÜŞÜM VE ZİHNİYET KIRILMASI: 1983 YILI MİLLİYETÇİ MÜFETTİŞ ATAMALARININ EĞİTİM SOSYOLOJİSİNDEKİ YANKILARI

İsmet BOZOĞLAN

Türkiye'sinde 1980 sonrası devlet bürokrasisi ve eğitim sistemi, merkeziyetçi bir yeniden yapılanma ve ideolojik konsolidasyon sürecine girmiştir. Toplumsal ve siyasal çalkantıların ardından şekillenen bu yeni dönemde, eğitim kurumları yalnızca akademik bilginin aktarıldığı mekânlar olarak değil, aynı zamanda millî ve manevi değerlerin yeniden inşa edildiği stratejik alanlar olarak konumlandırılmıştır. Bu çerçevede, mevcut eğitim kadrolarının ideolojik homojenliğini kırmak ve merkezden belirlenen yeni politikaları taşraya taşımak amacıyla bürokratik atamalarda köklü değişikliklere gidilmiştir. Dolayısıyla 1980'lerin ilk yılları, Türk eğitim tarihinde yerleşik bürokratik gelenekler ile yeni dönemin siyasi ve kültürel yönelimlerinin sahada doğrudan yüzleştiği kritik bir geçiş evresini temsil etmektedir. Nitekim taşra okullarında yıllardır süregelen alışkanlıklar, merkezden gelen bu yeni iradeyi başlangıçta kendi kurumsal özerkliklerine ve alışılmış düzenlerine yönelik bir müdahale olarak algılamıştır. Öğretmenler odasından okul yönetimlerine kadar uzanan bu geleneksel yapı, yeni atanan kadrolara karşı örtülü bir savunma mekanizması geliştirerek ilk temas anlarını yüksek bir gerilim hattına dönüştürmüştür. Böylece siyasi ve idari düzeyde alınan reform kararları, taşra gerçekliğiyle buluştuğu ilk andan itibaren derin bir sosyolojik ve psikolojik sınavla karşı karşıya kalmıştır.

Bu kurumsal yeniden yapılanmanın en somut ve kritik adımlarından biri, 1983 yılında İstanbul Çapa Öğretmen Okulu'nda düzenlenen on bir aylık yoğun mesleki eğitimin ardından gerçekleştirilen ilk milliyetçi ilköğretim müfettişi atamalarıdır. Eğitim denetim mekanizmasını yeni bir vizyonla buluşturmayı hedefleyen bu program, branşlaşmış ve alan bilgisi güçlü bir denetçi kuşağı yetiştirerek sahadaki eğitim kalitesini artırmayı amaçlamıştır. Söz konusu atamalar, o güne kadar belirli bir siyasi ve bürokratik geleneğin tekelinde görülen teftiş kurumuna ilk kez farklı bir dünya görüşüne sahip eğitimcilerin dâhil edilmesi bakımından tarihi bir kırılma noktası niteliğindedir. Kurs sürecini başarıyla tamamlayan müfettiş adayları, sadece teftiş teknikleriyle değil, aynı zamanda

yeni müfredat programlarının incelikleri ve dil bilinci gibi temel meselelerle donatılarak Anadolu'nun dört bir yanına gönderilmiştir. Ancak bu yeni kadroların taşraya ulaşması, bürokratik bir görev değişiminden öte, yerleşik zihniyet kalıplarını sarsan bir değişim rüzgârı estirmeye başlamıştır. Merkezde planlanan bu dönüşümün taşradaki karşılığı, atanan müfettişlerin sayısından ziyade temsil ettikleri kimlik ve beraberlerinde getirdikleri yeni mesleki standartlar üzerinden şekillenmiştir. Çapa çıkışlı bu ilk kuşak, daha görev yerlerine adım attıkları ilk günden itibaren hem kendi mesleki yeterliliklerini kanıtlamak hem de kökleşmiş önyargıları aşmak gibi çetin bir sorumluluk üstlenmiştir.

Taşra teşkilatlanmasının bu yeni dinamiklerle sınandığı en çarpıcı örneklerden biri, ilk tayinlerin yapıldığı Tokat ili ve özellikle Erbaa ilçesi sahasında yaşanmıştır. Tokat genelinde görev yapan toplam yirmi dört ilköğretim müfettişi arasına sağ ve milliyetçi görüşleriyle tanınan yalnızca üç yeni müfettişin dâhil edilmesi, kurumsal yapı içindeki azınlık-çoğunluk dengesini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Dörtlü gruplar hâlinde organize edilen teftiş ekiplerinde bu üç yeni ismin Erbaa ilçesinde görevlendirilmesi, farklı dünya görüşlerine ve mesleki alışkanlıklara sahip eğitimcilerin aynı çalışma alanı içinde zorunlu bir etkileşime girmesine zemin hazırlamış-

tır. Matematik, Türkçe ve Müzik gibi temel alanlarda uzmanlaşmış branş müfettişleri olarak sahaya inen bu yeni ekip, geleneksel genel teftiş anlayışının ötesinde doğrudan ders içeriklerine odaklanan bir profil çizmiştir. Ne var ki sayısal azınlıkta olmaları ve mevcut grup yapısına dışarıdan eklemlenmeleri, onları daha ilk günden itibaren kurumsal bir yalnızlık ve görünmez bir kuşatma altına sokmuştur. Yerleşik teftiş ekibinin kendi içindeki dayanışması karşısında yeni atanan müfettişlerin mesleki donanımları, aradaki bu yapısal mesafeyi kapatabilecek yegâne güç olarak öne çıkmıştır. Dolayısıyla Erbaa ilçesindeki bu görevlendirme, yalnızca idari bir iş bölümü değil, aynı zamanda farklı bürokratik kültürlerin aynı potada eriyip eriyemeyeceğini test eden bir laboratuvar işlevi görmüştür.

Bölgedeki eğitim ortamını asıl sarsan ve taraflar arasındaki ilk ciddi gerilimi tetikleyen unsur ise merkezden gelen yeni müfredat programlarının sahada henüz hiç uygulanmamış olmasıdır. Tanışma ve bilgilendirme amacıyla düzenlenen bölge öğretmenleri toplantısında söz alan yeni branş müfettişleri, bir önceki eğitim-öğretim yılından itibaren yürürlüğe girmesi gereken yeni üniteleri, projeleri ve program değişikliklerini ayrıntılarıyla anlatmaya başlamıştır. Eğitim sistemindeki yeniliklerin taşraya zamanında aktarılamaması ve mevcut denetim mekanizmasının bu konuda atıl kalması, merkez ile çevre arasındaki kopukluğu tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Grup başkanının dahi bu güncel müfredat değişikliklerinden haberdar olmaması, bölgedeki eğitim yönetiminin rutinlere sıkışıp kaldığını ve kendini yenileme ihtiyacı duymadığını kanıtlamaktadır. Yeni müfettişlerin alanlarına dair sundukları teknik ve güncel bilgiler, sadece öğretmenler için değil, yıllardır bölgede görev yapan idareciler için de beklenmedik bir yüzleşme anlamına gelmiştir. Böylece teftiş ekibinin yeni üyeleri, siyasi kimliklerinden bağımsız olarak sahip oldukları güncel mesleki bilgi sayesinde toplantının doğal ağırlık merkezini oluşturmuştur. Ancak bu bilgi üstünlüğü, sahadaki yerleşik aktörler tarafından bir öğrenme fırsatı olarak değerlendirilmek yerine, kendi mevcut konumlarını ve yetkinliklerini sarsan rahatsız edici bir durum olarak algılanmıştır.

Yeni müfettişlerin müfredat yeniliklerini ve proje esaslarını aktardığı bu ilk toplantıda, öğretmenler topluluğunun sergilediği tepki derin bir şaşkınlık ile örtülü bir direncin birleşiminden oluşmuştur. Anlatılan yeni üniteler ve uygulama zorunlulukları karşısında salonda hâkim olan derin sessizlik, öğretmenlerin konuya olan yabancılığını ve hazırlıksız yakalanmış olmanın verdiği tedirginliği yansıtmaktadır. Kısa süre sonra bu sessizliğin yerini öğretmenler arasındaki fısıldaşmalara bırakması, mesleki bir sorgulamadan ziyade yeni gelen denetçilere karşı geliştirilen kolektif bir savunma refleksinin işareti olmuştur. Yıllardır alışageldikleri yöntemlerle ders işleyen ve plan hazırlayan eğitimciler, kendilerine sunulan bu yeni çerçeveyi hem iş yüklerini artıracak bir külfet hem de mevcut emeklerini geçersiz kılacak bir müdahale olarak görmüşlerdir. Salondaki bu fısıltılar, öğretmenlerin kendi aralarında kurdukları görünmez bir dayanışma ağının yeni müfettişleri dışarıda bırakacak şekilde kenetlendiğini göstermektedir. Mesleki gelişim ve yenilenme ihtiyacının ideolojik önyargılarla gölgelenmesi, öğretmenler ile müfettişler arasında kurulması gereken yapıcı rehberlik köprüsünün daha en baştan zedelenmesine yol açmıştır. Neticede bilgi aktarımı amacıyla başlayan bu ilk buluşma, taşra öğretmenlerinin yeniliğe ve yeni gelen otoriteye karşı duyduğu derin güvensizliğin somut bir sahnesine dönüşmüştür.

Toplantıdaki bu gergin atmosferi tırmandıran ve öğretmenlerin önyargılarını kurumsal bir meşruiyet zeminine oturtan asıl gelişme ise grup başkanının sergilediği küçümseyici ve ötekileştirici tavır olmuştur. Yeni müfettişlerin müfredat sunumlarının ardından söz alan grup başkanının, öğretmenlere hitaben yeni denetçilerden çok çekecekleri yönünde imalı ve alaycı bir ifade kullanması, ekip içi dayanışma ilkesini açıkça ihlal etmiştir. Kendi bilgi eksikliğini ve sahadaki ihmallerini örtbas etme çabası taşıyan bu söylem, yeni atanan müfettişleri öğretmenlerin gözünde adeta birer "ceza kesici" veya "zorluk çıkarıcı" figür olarak hedef göstermiştir. Böylesi bir provokasyon karşısında polemiğe girmekten özenle kaçınan yeni müfettişler, söz konusu bilgilerin henüz yeni alındığını ve bunların uygulanmasını istemenin yasal bir görev olduğunu belirterek vakur ve profesyonel bir duruş sergilemişlerdir. Ne var ki idari amir konumundaki grup başkanının bu tutumu, taşra bürokrasisindeki yerleşik kadroların yeni gelenlere karşı nasıl bir cephe aldığını ve onları sistem dışına itmeye çalıştığını açıkça belgelemiştir. Kurumsal hiyerarşi içinde desteklenmesi gereken yeni denetçilerin bizzat ekip başkanı tarafından itibarsızlaştırılmaya çalışılması, sahadaki denetim

otoritesini sarsmayı amaçlayan bilinçli bir hamle niteliğindedir. Dolayısıyla grup başkanının bu müdahalesi, toplantıdaki mesleki tartışmayı doğrudan kişisel ve ideolojik bir güç mücadelesi eksenine kaydırmıştır.

Toplantının sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan tablo, yeni atanan müfettişler ile bölge öğretmenleri ve okul idarecileri arasında adeta kılıçların çekildiği sert bir kutuplaşma iklimini beraberinde getirmiştir. Toplantıya katılan hiçbir öğretmenin yeni müfettişlere "hoş geldiniz" dahi dememesi, taşra misafirperverliğinin yerini katı bir ideolojik ve mesleki dışlamaya bıraktığının en çarpıcı göstergesi olmuştur. Hatta ev sahibi konumundaki okul müdürünün misafirlere yer dahi göstermemesi ve makam odasındaki sandalyeleri kaldırtarak odaya yalnızca tek bir koltuk bırakması, bu psikolojik baskının mekânsal boyuta taşındığını kanıtlamaktadır. Bu sembolik ve kaba tavırlar, yeni müfettişlerin taşrada yalnızca müfredat değişikliklerini uygulatmakla değil, aynı zamanda insan onurunu ve mesleki saygınlığı hedef alan sistematik bir yıldırma politikasıyla da mücadele etmek zorunda kalacaklarını göstermiştir. Başlangıçtaki bu keskin ayrışma ve açık düşmanlık havası, görünürde aşılması imkânsız bir duvar gibi yükselse de aslında ilerleyen günlerde yaşanacak büyük zihniyet kırılmasının zeminini hazırlamıştır. Bu çalışma, 1983 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesinde yaşanan bu çarpıcı hatıradan hareketle, taşra eğitim bürokrasisinde önyargı ve dışlanma ile başlayan bir atama sürecinin, mesleki liyakat, dil bilinci ve kararlı duruş sayesinde nasıl köklü bir saygı ve yenilenme hareketine dönüştüğünü sosyolojik ve tarihsel boyutlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır.

Toplantı sonrasında ortaya çıkan bu keskin kutuplaşma ve idari dışlanma iklimi, yeni atanan müfettişlerin taşrada karşılaştığı mekânsal ve psikolojik bariyerlerin somut bir göstergesine dönüşmüştür. İdari hiyerarşi ve kurumsal nezaket kuralları açısından bakıldığında, bir okul yöneticisinin misafir denetçilere karşı sergilediği bu tutum, basit bir ihmalin ötesinde bilinçli bir itibarsızlaştırma ve yıldırma refleksini yansıtmaktadır. Bu çerçevede, makam odasındaki koltukların kaldırılarak yalnızca tek bir oturma yerinin bırakılması, yerleşik bürokrasinin yeni gelen kadroları mekânsal olarak kuşatma ve kurumsal meşruiyetlerini sarsma çabasının açık bir tezahürüdür. Nitekim taşra okullarında uzun yıllar boyunca kemikleşmiş olan idari alışkanlıklar, kendi alışılmış düzenlerine müdahale edeceğini düşündükleri bu yeni müfettiş kuşağını daha ilk dakikadan itibaren etkisizleştirmeyi amaçlamıştır. Böylesi bir tavır, yalnızca yeni gelen müfettişlerin şahsını değil, aynı zamanda merkezden gelen yeni eğitim politikalarını ve denetim iradesini de hedef alan örtülü bir direniş biçimi olarak şekillenmiştir. Özellikle toplantının ev sahibi konumundaki okul müdürünün misafirlere yer dahi göstermemesi ve odadaki tüm sandalyeleri boşalttırarak adeta fiziksel bir dışlama alanı yaratması, bu psikolojik baskının ulaştığı boyutu tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Benzer biçimde, diğer müfettiş arkadaşıyla birlikte bu soğuk atmosferden uzaklaşmak için öğle namazını eda etmek üzere camiye yönelen anlatıcının, yol boyunca kendilerine uzaktan tedirginlikle bakıp fark edildiklerinde hızla uzaklaşan insanlarla karşılaşması da bu yabancılaşmanın sokaktaki yansımasıdır. İdari makamların duvarları arasına hapsedilmeye çalışılan bu gerilim ve dışlanma sarmalı, yeni müfettişlerin kurumsal hiyerarşinin soğuk koridorları yerine doğrudan sahaya ve öğretmenlerle birebir temas kurabilecekleri doğal ortamlara yönelmesini zorunlu kılmıştır. Sonuç olarak, makam odasındaki tek koltukla sembolize edilen bu ilk gün ablukası, yeni müfettişlerin mesleki vakarını kırmak yerine, onları taşradaki gerçek muhataplarıyla aracısız buluşmaya iten stratejik bir kırılma noktası oluşturmuştur.

İdari makamların soğuk duvarlarından ve sokaktaki tedirgin bakışlardan uzaklaşan yeni müfettişlerin doğrudan okulun öğretmenler odasına yönelmesi, sahadaki iletişim dengelerini kökten değiştiren stratejik bir hamle olmuştur. Kurumsal sosyoloji ve okul kültürü perspektifinden bakıldığında, resmi hiyerarşinin katı sınırlarını aşarak eğitimcilerin doğal paylaşım alanına adım atmak, üstten dayatılan otorite yerine yatay ve insani bir diyalog zemini inşa etme iradesini göstermektedir. Bu bağlamda, müdür odasının dışlayıcı atmosferini reddedip öğretmenlerin kendi yaşam alanına konuk olmak, aradaki ideolojik ve bürokratik buzları eriten ilk sahici adımı teşkil etmiştir. Nitekim taşra okullarında öğretmenler odası, yalnızca ders aralarının geçirildiği fiziksel bir mekân değil, aynı zamanda mesleki dayanışmanın ve ortak reflekslerin şekillendiği kurumsal bir kalp niteliğindedir. Yıllardır teftiş mekanizmasını yalnızca cezalandırıcı ve resmi bir denetim unsuru olarak gören öğretmenler için, müfettişlerin bu samimi ortamı paylaşması alışılmış ezberleri bozan beklenmedik bir yakınlaşma sağlamıştır. Özellikle caminin hemen

yakınında yer alan Erbaa'nın en saygın okuluna giren denetçilerin, doğrudan yanan sobanın etrafında çay içen öğretmenlerin arasına katılması, resmi mesafeyi ortadan kaldıran sıcak bir başlangıç sunmuştur. Bu doğal buluşma anında birkaç öğretmenin ayağa kalkarak «Hoş geldiniz, bugünkü mesleki toplantıdaki konuşmalarınızdan dolayı teşekkür ederiz» ifadeleriyle memnuniyetlerini dile getirmesi, sabahki toplantıda yaratılmaya çalışılan olumsuz havanın tabanda karşılık bulmadığını kanıtlamıştır. Öğretmenler odasında kurulan bu ilk yapıcı temas, teorik düzeyde kalan müfredat tartışmalarının birebir mesleki paylaşıma ve somut rehberlik sürecine evrilmesi için gerekli olan güven ortamını hazırlamıştır. Sonuç olarak, makam odasının kapısından dönüp öğretmenler odasının sıcaklığına yönelen bu bilinçli tercih, bürokratik direncin ancak sahadaki gerçek muhataplarla kurulan samimi ve saygılı bir iletişimle aşılabileceğini ortaya koymuştur.

Öğretmenler odasında kurulan bu sıcak ve yapıcı diyalog ortamı, çok geçmeden teorik düzeydeki müfredat bilgilendirmelerinin somut bir mesleki rehberlik sürecine evrilmesine zemin hazırlamıştır. Eğitim denetimi ve mesleki gelişim perspektifinden bakıldığında, denetçinin yalnızca eksik arayan bir otorite figürü olmaktan çıkıp öğretmenle aynı masa etrafında buluşması, teftiş kurumunun asli işlevi olan yol göstericiliğin en sağlıklı tezahürünü oluşturmaktadır. Bu çerçevede, bir kadın öğretmenin kendi iradesiyle plan defterini incelemeye sunması ve müfettişin de emeğe saygı duyan ancak güncel müfredat standartlarından taviz vermeyen dengeli yaklaşımı, yapıcı bir kurumsal dönüşümün başlangıcını simgelemektedir. Nitekim taşra okullarında uzun yıllar boyunca yerleşmiş olan teftiş korkusu, öğretmenlerin kendi eksiklerini gizleme eğilimine girmesine yol açarken, samimi bir iletişim zemini bu savunma mekanizmasını kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Emeğin takdir edilmesiyle başlayan ancak yeni eğitim programlarının gerekliliklerini açıkça ortaya koyan bir değerlendirme dili, öğretmenin hem mesleki onurunu korumakta hem de değişim ihtiyacını içselleştirmesini sağlamaktadır. Özellikle kadın öğretmenin elindeki plan defterini masanın üzerine koyarak "Hocam bakar mısınız?" diye sorması ve müfettişin defteri titizlikle inceledikten sonra "Çok güzel, titizlikle ve özenle yazmışsınız teşekkür ederim; ancak planınız yeni müfredata uygun değil" yanıtını vermesi, bu yapıcı rehberliğin somut bir örneğidir. Bunun üzerine öğretmenin "Peki hocam bu kadar emek ettim şimdi ne yapacağım?" şeklindeki endişeli sorusuna karşılık "Bu planlar kaldırılıp başka planlar yapılacak" şeklinde verilen net ve kararlı cevap, yeni dönemin tavizsiz çalışma disiplinini açıkça ortaya koymuştur. Program uyumsuzluğuna yönelik bu temel uyarının hemen ardından meselenin yalnızca şekilsel bir müfredat değişikliğiyle sınırlı kalmadığı görülmüş, inceleme süreci yazılı metinlerde kullanılan dilin niteliğine ve kültürel hassasiyetlere doğru derinleşmiştir. Sonuç olarak, plan defteri üzerinden yürütülen bu ilk birebir değerlendirme, emeğe gösterilen nezaket ile mesleki standartlardaki kararlılığın birleştiğinde sahada nasıl ikna edici bir etki yarattığını açıkça göstermiştir.

Plan defteri incelemesinin program uyumsuzluğundan yazılı metinlerdeki dil kullanımına doğru derinleşmesi, yeni atanan müfettişlerin mesleki denetimi aynı zamanda kültürel ve millî bir sorumluluk alanı olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Dil sosyolojisi ve eğitim felsefesi perspektifinden bakıldığında, eğitim kurumlarında kullanılan yazı dili yalnızca teknik bir iletişim aracı değil, genç nesillere aktarılan zihniyet dünyasının ve kültürel sürekliliğin temel taşıyıcısıdır. Bu doğrultuda, ders planlarında anlamı dahi bilinmeden kullanılan yapay ve köksüz kelimelere yöneltilen eleştiri, taşra okullarında şekilsel bürokrasiden özlü, anlaşılır ve sahici bir Türkçe bilincine geçişin zorunluluğunu gündeme getirmiştir. Nitekim 1980 öncesi dönemde eğitim metinlerine ve resmi yazışmalara sızan uydurma kavramlar, hem öğretmenlerin kendi yazdıkları metinlere yabancılaşmasına yol açmış hem de anlatımın doğallığını ve berraklığını zedelemiştir. Dilin yaşayan yapısına ve tarihî birikimine aykırı düşen bu yapay kelime tercihlerinin sorgulanması, eğitimcinin kullandığı her kavramın zihnî karşılığını bilmesi gerektiği ilkesini yeniden hatırlatmaktadır. Özellikle müfettişin defterdeki ifadeleri işaret ederek "Bir de planda çok uyduruk kelimeler var; bu yapıtlı çapıtlı kelimelerin anlamlarını biliyor musunuz? Anlamını bilmediğiniz kelimeleri lütfen yazı dilimizde kullanmayalım" biçiminde yönelttiği eleştiri, dildeki yozlaşmaya karşı gösterilen tavizsiz duruşun somut bir belgesidir. Bu uyarının hemen devamında "Ben şahsen rahatsız oluyorum" sözleriyle dile getirilen kişisel ve mesleki hassasiyet ise dil bilincinin yalnızca bürokratik bir talimat değil, doğrudan bir şahsiyet ve kültür meselesi olduğunu öğretmenin

zihnine nakşetmiştir. Hem güncel müfredata aykırılık hem de yazı dilindeki bu köksüzlük eleştirisiyle yüzleşen öğretmenin içinde bulunduğu yoğun duygusal ve mesleki sorgulama, az sonra öğretmenler odasında herkesi şaşkına çevirecek radikal bir eylemin zeminini hazırlamıştır. Sonuç olarak, plan defteri üzerinden yürütülen bu dil eleştirisi, yeni müfettiş kuşağının taşrada yalnızca idari kuralları değil, millî kültürün temel direği olan Türkçenin duruluğunu da koruma iradesini açıkça tescillemiştir.

Plan defterindeki program uyumsuzlukları ve yazı dilindeki yozlaşma eleştirileriyle sarsılan öğretmenler odasında, kadın öğretmenin elindeki defteri alarak tereddüt etmeden yanan sobanın içine atması, taşra eğitim tarihinde nadir görülen sarsıcı bir zihniyet kırılmasının sembolü olmuştur. Psikolojik ve sosyolojik dinamikler perspektifinden bakıldığında, yıllardır sorgulanmadan tekrarlanan ezberci alışkanlıkların ve köhne bürokratik pratiklerin, haklı ve kararlı bir otorite karşısında nasıl aniden çöktüğünü bu radikal eylem net bir biçimde gözler önüne sermektedir. Bu doğrultuda, öğretmenin gösterdiği bu ani tepki, mesleki yetersizlikten duyulan bir eziklikten ziyade, uyarının haklılığını içselleştirerek eski defteri tamamen terk etme ve yeni bir yola başlama iradesinin en dramatik tezahürüdür. Nitekim o an sobanın ateşinde küle dönen şey yalnızca kâğıt parçaları değil; taşra eğitiminde yıllardır varlığını sürdüren atalet kültürü, şekilci bürokrasi ve merkezin yeniliklerine duyulan önyargılı direncin tamamıdır. Müfettişlerin bu ani eylem karşısında ilk başta ne anlama geldiğini kavrayamayarak durumu sıradan bir olay sanması, yaşanan dönüşümün büyüklüğünü sonradan idrak edecekleri derin bir tarihsel anın habercisidir. Özellikle kadının emeğini bir çırpıda feda ederek defteri ateşe vermesi, otoritenin korkuyla değil, bilgiye dayanan ikna gücüyle sağlandığında ne denli derin bir itaat ve saygı üretebileceğini kanıtlamıştır. Bu sembolik yangın, öğretmenler odasında bulunan diğer eğitimciler için de sessiz ama güçlü bir dönüm noktası oluşturmuş, alışılagelmiş tüm mesleki rutinlerin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Sonuç olarak, sobanın içine atılan o plan defteri, eski dönemin karanlık alışkanlıklarının yakılarak yok edildiği, yerine ise bilinçli ve millî bir meslek bilincinin inşa edildiği ilk büyük kıvılcım olmuştur.

Öğretmenler odasında yaşanan bu dramatik plan yakma olayının ilk başta sıradan bir mesleki reaksiyon olarak algılanması, taşra bürokrasisinin kendi içinde barındırdığı olağanüstü potansiyelin o an için tam olarak idrak edilemediğini göstermektedir. Kurumsal psikoloji ve algı yönetimi perspektifinden bakıldığında, anlık gelişen bu tür radikal eylemler, yüzeysel bakış açısıyla sadece bireysel bir öfke patlaması gibi görünse de aslında kökleşmiş yapısal dönüşümlerin en güçlü habercisidir. Bu doğrultuda, yeni müfettişlerin olayın vahametini ve sembolik derinliğini ilk anda kavrayamamış olması, taşradaki zihniyet değişiminin ne denli kendiliğinden ve doğal bir refleksle tetiklendiğini gözler önüne sermektedir. Nitekim yıllardır teftiş mekanizmalarının getirdiği rutin korkularla hareket eden eğitimciler için böylesine keskin bir karar, daha önce tecrübe edilmemiş şaşırtıcı bir kırılma anı teşkil etmiştir. Müfettişlerin ellerindeki çantalarla odaya girdiği andan itibaren başlayan bu sessiz etkileşim, kısa sürede ne kadar derin bir toplumsal ve mesleki deprem yaratacağının henüz farkında olunmayan ilk kıvılcımıdır. Özellikle o anki şaşkınlığın ardında yatan gerçek, merkezin otoritesi ile çevrenin kabullenişi arasında kurulan köprünün ne denli kırılgan ama bir o kadar da sarsıcı olabileceği gerçeğidir. Bu bağlamda, yaşananların sıradan bir olay olarak görülmesi, değişimin gizli ve derin akıntılarının bürokratik gözlemciler tarafından bile sonradan idrak edilebildiğini kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, ilk anlardaki bu bilinçsizlik hâli, taşrada gerçekleşen büyük dönüşümlerin bazen en umulmadık ve sade anlarda, planlı bir senaryoya gerek kalmaksızın kendiliğinden patlak verdiğini açıkça ortaya koymuştur.

Sobanın içinde küle dönen plan defterinin yarattığı şok dalgası, aradan geçen bir hafta zarfında küçük bir Anadolu kasabasının sosyal ve ticari hayatında beklenmedik sosyolojik verilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Taşra sosyolojisi ve ekonomik dalgalanma perspektifinden bakıldığında, bürokratik düzeyde alınan tekil ve kararlı bir kararın, yerel ticaret ağlarını ve esnaf dinamiklerini nasıl doğrudan harekete geçirebileceği bu süreçte net bir biçimde gözler önüne serilmiştir. Bu doğrultuda, müfettişlerin sigara almak amacıyla girdikleri yerel bir kırtasiye dükkânında karşılaştıkları manzara, okul duvarları arasında başlayan zihniyet kırılmasının kasabanın bütününe nasıl yayıldığını somut rakamlarla kanıtlamıştır. Nitekim ellerindeki çantalar sayesinde denetçi oldukları anlaşılan müfettişlere kırtasiyecinin duyduğu

minnettarlıkla yaklaşması, yaşanan değişimin sadece eğitim camiasını değil kasabanın tüm esnafını da yakından ilgilendirdiğini göstermiştir. Özellikle kırtasiyecinin sevinçle dile getirdiği "Siz müfettiş misiniz? Sizlerden Allah razı olsun, 245 tane plan defteri sattım; sizler okul birinde planları beğenmeyip defteri sobaya attırmışsınız, onlar da hepisi yeni defter alarak planlarını yeniden yazdılar" şeklindeki sözleri, atılan o tek defterin kasabada yarattığı devasa domino etkisini belgelemiştir. Tek bir okulda başlayan bu mesleki özeleştiri dalgasının kısa süre içinde ilçe genelindeki tüm okullara sıçraması, merkezin liyakatli otoritesinin taşrada ne denli hızlı ve kapsayıcı bir karşılık bulduğunu gözler önüne sermiştir. Bu rakamsal veri, bürokratik reformların kâğıt üzerinde kalmayıp hayatın olağan akışına nasıl nüfuz ettiğini kanıtlayan paha biçilmez tarihî birer belgedir. Sonuç olarak, kırtasiye dükkânında tezgâha yansıyan o iki yüz kırk beş yeni defter satışı, bireysel bir uyarının nasıl topyekûn bir mesleki yenilenme hareketine dönüştüğünün en somut ekonomik kanıtı olmuştur.

Kırtasiye dükkânında satılan iki yüz kırk beş adet yeni plan defteri verisi, okul duvarları arasında başlayan bireysel uyarının kısa süre içinde kasabanın ticari ve sosyal dokusunu nasıl bütünüyle sardığının en somut göstergesi olmuştur. Bürokratik kararların toplumsal yansımaları ve etki analizi perspektifinden bakıldığında, merkezî bir denetim iradesinin taşrada yarattığı bu ani hareketlilik, eğitimin ekonomik ve kültürel ekosistemle olan doğrudan bağını gözler önüne sermektedir. Bu doğrultuda, kırtasiyecinin duyduğu memnuniyeti dile getirirken sigara parasını dahi almayı reddetmesi, yerel esnafın dahi eğitimdeki bu kalite arayışından ve düzen disiplininden duyduğu gizli hoşnutluğu açıkça ifşa etmektedir. Nitekim yıllardır rutinlerin gölgesinde işleyen kırtasiye ticaretinin bir anda canlanması, bürokratik ataletin kırılmasının aynı zamanda ekonomik bir hareketlilik doğurduğunu kanıtlamaktadır. Müfettişlerin ellerindeki çantalarla dükkâna girmesiyle birlikte esnafın gösterdiği bu samimi hürmet, taşradaki güç dengelerinin artık şekilsel unvanlara değil, sahada üretilen somut karşılıklara göre yeniden kurulduğunu tescillemiştir. Bu küçük kasaba esnafının diliyle belgelenen 245 rakamı, istatistiksel bir verinin ötesinde, yeni denetçilerin getirdiği vizyonun ilçe genelinde yarattığı zihniyet depreminin en muteber aracıdır. Sonuç olarak, kırtasiyecinin tezgâhında somutlaşan bu ticari hareketlilik, bireysel bir uyarının kasaba halkı ve esnaf tarafından bile nasıl sahiplenildiğini gösteren çarpıcı bir toplumsal mutabakat sahnesidir.

Kırtasiye dükkânında ortaya çıkan bu çarpıcı ticari hareketlilik ve ilçe genelindeki plan yenileme dalgası, yeni atanan müfettişlerin taşra bürokrasisindeki konumunu ve ağırlığını bir gecede tamamen değiştirmiştir. Kurumsal hiyerarşi ve iktidar dinamikleri perspektifinden bakıldığında, ilk toplantıda yeni denetçileri küçümseyen ve öğretmenlerin gözünde onları itibarsızlaştırmaya çalışan grup başkanının otoritesi, bu mesleki başarının karşısında bütünüyle sönükleşmiştir. Bu doğrultuda, yerleşik bürokratik yapının tepesindeki bu kişinin hesapta olmayan bir liyakat duvarına çarpması, taşradaki güç dengelerinin artık unvanlara veya ideolojik aidiyetlere değil, bilgiye ve sahici çalışmaya göre şekillendiğini açıkça göstermiştir. Nitekim ilk gün odasında sandalye dahi bırakmayan o dışlayıcı zihniyet, yerini ilçe genelinde başarıyla karşılık bulan yeni bir denetim algısına bırakmak zorunda kalmıştır. Grup başkanının yaşadığı bu derin prestij kaybı, bürokratik otoritelerin sahada ancak liyakat ve samimiyetle var olabileceğini, aksi takdirde kendi ürettikleri kaskatı kalıplar içinde erimeye mahkûm olduklarını kanıtlamıştır. Sonuç olarak, kırtasiyecide yankı bulan bu büyük değişim dalgası, yerleşik grup başkanının tekelindeki otoriteyi kırmış ve liyakate dayalı yeni bir denetim düzenini taşranın merkezine yerleştirmiştir.

İlçe genelindeki bu ani zihniyet ve uygulama değişiminin ardından, yeni atanan müfettişlerin bölgedeki okullara gerçekleştirdikleri sonraki ziyaretler bambaşka bir iklimde gerçekleşmeye başlamıştır. Kurumsal sosyoloji ve iletişim dinamikleri perspektifinden bakıldığında, korkuya dayalı geleneksel denetim modelinin yerini liyakat ve karşılıklı güvene bırakması, taşra eğitim ortamındaki en kalıcı dönüşümü temsil etmektedir. Bu doğrultuda, müfettişlerin bölgedeki okullara her gidişinde artık tüm öğretmenler tarafından tanınması ve maruz kaldıkları ilk günkü soğuk tutumun yerini sevecen yaklaşımlara bırakması, kurumsal meşruiyetin tabandan nasıl inşa edildiğinin açık bir kanıtıdır. Nitekim öğretmenlerin yüzlerindeki memnuniyet ifadeleri ve gösterdikleri derin saygı, denetçilerin artık birer «tehdit unsuru» değil, aksine mesleki gelişimi destekleyen kıymetli birer rehber olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. Başlangıçta dışlanmanın ve gerilimin

mekânı olan Erbaa okulları, bu yeni vizyon sayesinde mesleki saygının ve huzurlu çalışma ortamının türediği birer cazibe merkezine dönüşmüştür. Sonuç olarak, bu karşılıklı güven iklimi, bürokratik reformların sahadaki en büyük başarısının insan unsuru ve samimi diyalogla tahkim edildiğini tescillemiştir.

Eğitim ortamında yakalanan bu karşılıklı güven ve rehberlik iklimi, aynı zamanda öğretmenlerin mesleki pratiklerini sorgularken kullandıkları dil bilinci ve kavramsal titizlik üzerinde de belirleyici bir rol oynamıştır. Eğitim felsefesi ve dil sosyolojisi perspektifinden bakıldığında, bir ülkenin kalkınmasının ve eğitim kalitesinin yükselmesinin yalnızca şekilsel planlarla değil, kullanılan Türkçenin duruluğu ve kavramsal tutarlılığıyla doğrudan ilişkili olduğu açıktır. Bu doğrultuda, müfettişlerin ders planlarını incelerken gösterdikleri dil hassasiyeti, taşra okullarında uzun süredir ihmal edilen millî ve kültürel bir şuurun yeniden canlanmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim anlamı dahi idrak edilmeden metinlere iliştirilen köksüz kelimelerin ve yapay ifadelerin eleştirilmesi, öğretmenlerin yazı diline karşı daha seçici ve bilinçli bir yaklaşım geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum, teftiş sürecinin yalnızca idari bir denetim olmaktan çıkarak entelektüel bir bilinçlenme hareketine dönüştüğünü ve öğretmenlerin mesleki kimliğini kültürel bir özenle güçlendirdiğini açıkça kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, dil bilinci etrafında şekillenen bu mesleki özen, taşrada görev yapan eğitimcilerin hem kendi kalemlerine hem de aktardıkları bilginin köklerine olan sadakatini pekiştirmiştir.

Eğitimde dil bilincinin ve kavramsal duruluğun bu denli merkeze alınması, taşra bürokrasisinde yalnızca bireysel bir uyanışı değil, aynı zamanda kurumlar arası derin bir paradigma değişimini de tetiklemiştir. Örgütsel davranış ve kurumsal hafıza perspektifinden bakıldığında, merkezden gelen yeniliklerin yerel direnç duvarlarını aşarak kalıcı bir norm hâline gelmesi, yerleşik alışkanlıkların yerini dinamik bir öğrenme kültürüne bırakmasıyla mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda, 1983 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesinde yaşanan bu dönüşüm süreci, bürokratik makamların otoritesini koruma kaygısından sıyrılıp doğrudan eğitim kalitesine odaklandığında ne denli hızlı bir kurumsal uyum sağlanabileceğini ortaya koymuştur. Nitekim başlangıçta yeni müfettişlere karşı geliştirilen savunma refleksleri, sahadaki liyakat ve yapıcı rehberlik karşısında yerini mesleki iş birliğine ve ortak hedefler etrafında kenetlenmeye bırakmıştır. Küçük bir Anadolu kasabasında filizlenen bu kurumsal dönüşüm dalgası, öğretmenlerin mesleki özgüvenini tazelerken taşra okullarının da merkezin reform iradesiyle bütünleşmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, bürokratik direncin liyakatle kırılması ve dil bilincinin mesleki bir standarda dönüşmesi, Erbaa örneğini Türk eğitim tarihinde kurumsal yenilenmenin en başarılı mikro modellerinden biri hâline getirmiştir.

Tokat'ın Erbaa ilçesinde yaşanan bu kapsamlı kurumsal dönüşüm ve paradigma değişimi, merkezin göndermiş olduğu yeni denetim kadrolarının yalnızca idari birer memur olmadığını, aynı zamanda bölgenin toplumsal ve kültürel kodlarını okuyabilen birer değişim öncüsü olduklarını kanıtlamıştır. Eğitim sosyolojisi ve liderlik kuramları perspektifinden bakıldığında, kriz anlarını fırsata çevirebilen bu tür yenilikçi liderler, bürokratik hiyerarşinin katı ve sorgulanamaz sınırlarını esneterek tabanda gerçek bir gönüllülük esası tesis edebilmektedir. Bu doğrultuda, ilk gün karşılaşılan mekânsal dışlanma, tedirgin bakışlar ve grup başkanının engelleme çabaları, yeni müfettişlerin kararlı, nezaketli ve liyakata dayalı tutumları sayesinde birer birer aşılmış, taşrada kalıcı bir güven mimarisi kurulmuştur. Nitekim öğretmenler odasındaki sobanın başında yakılan eski plan defterleri ve kırtasiye tezgâhlarında yankı bulan iki yüz kırk beş yeni defter satışı, bu zihniyet inkılabının ne denli somut, ölçülebilir ve toplumsal tabana yayılmış bir başarı hikâyesi olduğunu tescillemiştir. Küçük bir Anadolu kasabasında başlayan bu meşakkatli teftiş süreci, bürokrasinin korkuya dayalı köhne reflekslerle değil, ancak bilgi, estetik ve vicdani sorumlulukla icra edildiğinde kalıcı izler bırakabileceğini tarihe not düşmüştür. Sonuç olarak, 1983 yılının sonbaharında Erbaa'nın okul koridorlarında ve öğretmen odalarında yazılan bu hatıra, Türk eğitim tarihinde merkezin reform iradesi ile taşranın saf emeğinin liyakat paydasında nasıl mükemmel bir uyumla buluştuğunun en muteber ve sarsılmaz belgesi olmuştur.

Erbaa'nın eğitim coğrafyasında yakalanan bu idari ve zihniyet dönüşümü, zamanla yalnızca okullarla sınırlı kalmayarak kasabanın genel kamusal algısına ve sosyal dokusuna da derinlemesine nüfuz etmiştir. Kurumsal iletişim ve toplumsal meşruiyet perspektifinden bakıldığında, devletin denetim mekanizmalarının korkutucu ve ulaşılmaz bir otorite olmaktan çıkıp halkın meseleleriyle hemhal olan yapıcı bir rehbere

dönüşmesi, vatandaş ile idare arasındaki güven bağını en üst seviyeye taşımıştır. Bu doğrultuda, müfettişlerin ilçe merkezindeki sokaklarda, esnaf ziyaretlerinde ve resmi dairelerin dışındaki sosyal alanlarda halkla kurdukları samimi diyaloglar, ilk günki tedirgin ve mesafeli atmosferin tamamen ortadan kalktığını göstermiştir. Nitekim kasaba halkının ve yerel esnafın devlet memurlarına karşı beslediği ön yargılı çekinceler, yerini liyakatli kadroların samimi gayretlerine duyulan derin bir saygıya ve sahiplenmeye bırakmıştır. Bu süreç, bürokratik vesayetin katı kurallarının yerini, toplumsal huzuru ve ortak akıl mutabakatını önceleyen modern bir kamu yönetimi anlayışına bıraktığının en somut delilidir. Sonuç olarak, kasaba sathına yayılan bu olumlu atmosfer, devletin şefkatli ve liyakatli yüzünün taşrada nasıl kök saldığını ve kalıcı bir toplumsal barış iklimi yarattığını açıkça kanıtlamıştır.

Kamusal alanda ve okul duvarları arasında kök salan bu güven iklimi, zamanla ilçedeki tüm eğitim kadrolarının ortak bir mesleki vizyon etrafında kenetlenmesini ve kurumsal hafızanın kalıcı bir karakter kazanmasını sağlamıştır. Kurumsal sürdürülebilirlik ve mesleki aidiyet perspektifinden bakıldığında, denetim süreçlerinin geçici birer teftiş külfetinden çıkarak sürekli bir gelişim ve öğrenme döngüsüne evrilmesi, taşra bürokrasisinde nadir görülen niteliksel bir sıçramayı temsil etmektedir. Bu doğrultuda, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin artık merkezin talimatlarını zorunlu birer angarya olarak değil, kendi mesleki onurlarını ve okullarının kalitesini artıran değerli rehberler olarak benimsemesi, zihniyet inkılabının tamamlandığını göstermektedir. Nitekim ilk günlerdeki korku ve direnç ikliminin yerini alan bu ortak akıl ve mesleki dayanışma ruhu, Erbaa'da görev yapan her bir eğitimcinin kendini merkezin reform iradesinin öznesi olarak hissetmesini temin etmiştir. Bu durum, bürokratik reformların kâğıt üzerindeki teorik metinlerden çıkıp sahada yaşayan, üreten ve kendi kendini denetleyen canlı bir organizmaya dönüşebileceğinin en net ispatıdır. Sonuç olarak, kasaba sathında kurulan bu kalıcı mesleki aidiyet bilinci, Türk eğitim sisteminin taşradaki en ücra köşelerde dahi liyakatle nasıl ihya edilebileceğini gösteren eşsiz bir model teşkil etmiştir.

Erbaa'nın eğitim coğrafyasında ulaşılan bu kalıcı mesleki aidiyet bilinci, zamanla yerel idari mekanizmaların ve ilçe millî eğitim müdürlüğü bünyesindeki karar alma süreçlerinin de liyakat ekseninde yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Bürokratik yeniden yapılanma ve kurumsal yönetim perspektifinden bakıldığında, denetim kadrolarının getirdiği bu taze soluk, yalnızca okulları ve öğretmenleri dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda merkezin atadığı idarecilerin taşradaki yönetim tarzını da kökten sorgulamalarına ve daha şeffaf bir çizgi benimsemelerine yol açmıştır. Bu doğrultuda, ilk günlerde yeni müfettişleri dışlamaya ve etkisizleştirmeye çalışan yerleşik idari refleksler, yerini liyakatli kadrolarla iş birliği yapma ve ortak akılla hareket etme zorunluluğuna bırakmıştır. Nitekim denetim raporlarının cezalandırıcı birer kılıç gibi kullanılmaktan çıkıp okulun eksiklerini gideren bilimsel birer rehbere dönüşmesi, ilçe idaresindeki bürokratik kaliteyi doğrudan yukarı çekmiştir. Bu kurumsal evrim, taşrada görev yapan yöneticilerin de artık kişisel vehimlerle değil, evrensel eğitim normları ve merkezi reform vizyonuyla hareket etmesini mecbur kılmıştır. Sonuç olarak, yerel yönetim mekanizmalarının bu dönüşümü, liyakate dayalı denetim anlayışının yalnızca bireyleri değil, tüm bir idari yapıyı nasıl onarıp güçlendirdiğini tescillemiştir.

İlçe genelindeki idari mekanizmaların ve karar alma süreçlerinin liyakat ekseninde yeniden şekillenmesi, öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarından velilerin eğitime bakış açısına kadar uzanan geniş bir alanda kalıcı bir kültürel dönüşümün önünü açmıştır. Eğitim sosyolojisi ve toplumsal dönüşüm perspektifinden bakıldığında, bürokratik vesayetin ve şekilci denetimin ortadan kalkması, halkın eğitime olan inancını pekiştirmiş ve okul-aile iş birliğini en üst seviyeye taşımıştır. Bu doğrultuda, velilerin çocuklarının eğitim sürecine daha bilinçli yaklaşması ve okullarla kurulan bağın karşılıklı güven esasına dayanması, taşrada modern bir eğitim ekosisteminin inşasını hızlandırmıştır. Nitekim müfettişlerin rehberliğinde şekillenen bu yeni dönem, sadece bir idari reform değil, aynı zamanda toplumun tüm kesimlerinin eğitime yüklediği anlamı zenginleştiren entelektüel bir uyanıştır. Bu bütüncül gelişim, merkezin vizyonunun taşranın kılcal damarlarına kadar nüfuz ederek nasıl kalıcı bir medeniyet hamlesine dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, okuldan sokağa, idareden aileye yayılan bu çok boyutlu dönüşüm, Erbaa deneyimini Türk eğitim tarihinde eşsiz bir reform modeline dönüştüren en temel halkayı oluşturmuştur.

Okuldan sokağa, idareden aileye yayılan bu çok

boyutlu ve kültürel dönüşüm, 1983 yılının sonbaharında Tokat'ın Erbaa ilçesinde başlatılan reform sürecinin artık geri dönülemez bir kurumsal olgunluk evresine ulaştığını tescillemiştir. Kurumsal tarih yazımı ve sosyolojik süreklilik perspektifinden bakıldığında, geçici birer denetim faaliyeti olarak başlayan bu mücadelenin, taşranın en ücra köylerindeki okullardan ilçe merkezindeki resmî dairelere kadar uzanan kalıcı bir zihniyet devrimine dönüşmesi, liyakat ilkesinin Türk bürokrasisindeki hayatî karşılığını gözler önüne sermektedir.

Bu doğrultuda, Çapa kursunun o dönemin idealist felsefesiyle yetiştirdiği ilk nationalist müfettiş kuşağının Erbaa'da sergilediği vakur, bilgili ve kucaklayıcı tutum; korkuya dayalı köhne bürokratik pratiklerin yerine karşılıklı güvene dayalı modern bir denetim modelinin yerleşebileceğini somut bir şekilde kanıtlamıştır. Nitekim öğretmenler odasında yakılan o tek plan defterinin kırtasiye tezgâhlarında iki yüz kırk beş yeni defterle yeniden yazılması ve bu vesileyle Türkçenin duruluğundan eğitsel planlamanın niteliğine kadar her hususta sağlanan toplumsal mutabakat, tarihe geçecek nitelikte nadide birer başarı nişanesidir. Bu tarihî tecrübe, devletin merkezî reform iradesi ile Anadolu'nun saf emeğinin liyakat paydasında buluştuğunda aşamayacağı hiçbir engelin bulunmadığını, kalıcı başarının ancak vicdan, estetik ve ilmî sorumlulukla inşa edilebileceğini açıkça ifşa etmiştir.

Erbaa hatıratının sayfalarında yankılanan bu büyük zihniyet inkılabı, Türk eğitim tarihinin karanlık ve atalet dolu dönemeçlerinde yol arayanlar için liyakatle aydınlatılmış sarsılmaz bir meşale olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Tokat'ın Erbaa ilçesinde öğretmenler odasından başlayarak kırtasiye tezgâhlarına, oradan da tüm idari ve sosyal dokuya yayılan bu destansı zihniyet ve liyakat mücadelesi, Türk eğitim tarihinin en değerli ve ufuk açıcı dönüşüm hikâyelerinden biri olarak tarihe mal olmuştur. Tarihsel bellek ve kurumsal miras perspektifinden bakıldığında, 1983 post-coup döneminin zorlu şartları altında Çapa kursunun idealist felsefesiyle yetişen ilk milliyetçi müfettiş kuşağının sergilediği bu örnek duruş, bürokrasinin yalnızca bir kırtasiyecilik faaliyeti olmadığını, milletin ruhunu ve istikbalini inşa eden hayati bir sorumluluk alanı olduğunu tescillemiştir. Bu doğrultuda, yakılan plan defterlerinden satılan iki yüz kırk beş yeni deftere, dildeki yozlaşmaya karşı konulan tavizsiz duruştan taşra esnafının kazandığı devlete güven duygusuna kadar uzanan bu süreç, merkezin reform iradesinin sahnede nasıl somut bir medeniyet hamlesine dönüştüğünü kanıtlamıştır. Nitekim geride bırakılan bu zengin hatırat, bürokratik ataletle mücadelenin ancak bilgi, estetik, vicdan ve liyakatle mümkün olabileceğini gösteren sarsılmaz bir rehber niteliğindedir. Bu tarihi tecrübenin bizlere bıraktığı en büyük miras, devlet otoritesinin korkuyla değil, ancak hakikatle, samimiyetle ve milletin değerleriyle bütünleştiğinde kalıcı ve saygın bir kudret kazanacağı gerçeğidir. Sonuç olarak, Erbaa'nın okul koridorlarında ve öğretmen odalarında yakılan o ilk meşale, üzerinden yıllar geçse bile Türk eğitim sisteminin liyakatle aydınlanan yolunda rehberlik etmeye ve nesillere ilham vermeye devam edecektir.

Sonuç

1983 post-coup döneminin karmaşık siyasi ve bürokratik ikliminde, Çapa kursundan yetişen ilk milliyetçi müfettiş kuşağının Tokat-Erbaa coğrafyasında başlattığı bu teftiş hareketi, yalnızca lokal bir idari denetim olmanın çok ötesine geçmiştir. Kurumsal hafıza ve bürokratik dönüşüm perspektifinden bakıldığında, bu süreç, merkezin katı ve şekilci bürokratik reflekslerinin liyakat, bilgi ve samimiyete dayanan modern bir rehberlik anlayışıyla nasıl yer değiştirebileceğinin en somut laboratuvarı olmuştur. Bu doğrultuda, öğretmenler odasında yakılan o tek plan defterinin ilçe genelinde tetiklediği iki yüz kırk beş yeni defterlik devasa dalga, taşra eğitiminin merkezin reform iradesini ne denli hızlı ve özümseyerek sahiplendiğini kanıtlamıştır.

Nitekim eğitimde kalitenin artırılmasının yalnızca idari talimatlarla değil, kullanılan Türkçenin duruluğu, kavramsal bilincin yerleşmesi ve karşılıklı güven ikliminin tesisiyle mümkün olduğu bu süreçte açıkça tescillenmiştir. Bu tarihî tecrübe, devlet otoritesinin korku ve baskıyla değil, ancak mesleki liyakat ve toplumsal vicdanla icra edildiğinde kalıcı bir medeniyet hamlesine dönüşeceğini gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, Erbaa hatıratında simgeleşen bu büyük zihniyet inkılabı, Türk bürokrasisinin ataletini kran, liyakatle aydınlatılmış ve geleceğe ışık tutan eşsiz bir kurumsal dönüşüm modeli olarak tarihteki muktedir yerini almıştır.

Bürokratik modernleşme ve devlet gelenekleri perspektifinden bakıldığında, 1983 Tokat-Erbaa va-

kası, merkezin taşra ile kurduğu geleneksel ilişkiler ağını kökten sarsarak yeni bir idari paradigma inşa etmiştir. Bu doğrultuda, yıllarca şekilsel yazışmaların ve korkuya dayalı teftiş pratiklerinin gölgesinde kalan taşra bürokrasisinin, ilk defa liyakatli, vizyoner ve sahici bir rehberlik anlayışıyla tanışması, idari yapının kendi içindeki onarım gücünü gözler önüne sermiştir. Nitekim Çapa kursu mezunu genç müfettişlerin sergilediği kararlı duruş, bürokraside unvanların veya makamların değil, mesleki yeterliliğin ve ahlaki sorumluluğun en üstün otorite kabul edilmesi gerektiğini kanıtlamıştır.

Bu süreç, devletin idari reflekslerinin halktan kopuk bir mekanizma olmadığını, aksine toplumun eğitim ve kültür seviyesini doğrudan yukarı taşıyan canlı bir organizma olması icap ettiğini ortaya koymuştur. Küçük bir Anadolu kasabasında mülki ve idari dengeleri liyakat lehine değiştiren bu hamle, merkezi idarenin reform iradesinin taşrada ne denli berrak ve sarsılmaz bir karşılık bulabileceğini tescillemiştir. Sonuç olarak, Erbaa hatıratında vücut bulan bu idari dönüşüm, Türk kamu yönetimi tarihine, bürokratik ataletin ancak liyakat ve vicdanla aşılabileceğini öğreten altın niteliğinde bir ders olarak kazınmıştır.

Eğitim sosyolojisi ve mesleki statü perspektifinden bakıldığında, denetim mekanizmalarının cezalandırıcı birer araç olmaktan çıkıp yapıcı bir rehberliğe dönüşmesi, öğretmenlerin toplumsal konumunu ve öz saygısını kökten yeniden tanımlamıştır. Bu doğrultuda, ilk günlerdeki şekilci ve dayatmacı denetim korkusunun yerini alan karşılıklı güven iklimi, öğretmenlerin sınıflarındaki yaratıcılığını ve eğitime olan inancını en üst seviyeye taşımıştır. Nitekim müfettişlerin rehberliğinde yenilenen plan defterleri ve titizlikle işlenen dil bilinci, öğretmenliğin sıradan bir memuriyet değil, nesillerin zihnini inşa eden kutsal bir meslek olduğu bilincini pekiştirmiştir. Bu durum, taşrada görev yapan eğitimcilerin merkezin reform vizyonuyla kurduğu gönüllü bağı güçlendirmiş, okulları toplumun en saygın ve dinamik odakları hâline getirmiştir. Küçük bir Anadolu kasabasında öğretmen odasından sokaklara yayılan bu mesleki itibar artışı, liyakate dayalı denetimin eğitimcilerde yarattığı öz güven patlamasını tescillemiştir. Sonuç olarak, Erbaa hatıratında simgeleşen bu dönüşüm, öğretmenin mesleki onurunun korunduğu ve desteklendiği bir sistemin, toplumsal kalkınmanın en güvenli teminatı olduğunu kanıtlamıştır.

Kültürel süreklilik ve millî şuur perspektifinden bakıldığında, 1983 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesinde sergilenen bu liyakat ve rehberlik mücadelesi, yalnızca idari bir başarı değil, aynı zamanda köklü bir zihniyet ve medeniyet inşasıdır. Bu doğrultuda, öğretmenler odasındaki plan defterlerinin yakılmasıyla başlayan ve kırtasiye tezgâhlarında iki yüz kırk beş yeni defterin satılmasıyla somutlaşan bu süreç, Türk eğitim sisteminin özüne dönme çabasının en nadide nişanesidir. Nitekim dildeki yozlaşmaya karşı gösterilen titizlik, şekilciliğin reddedilerek özün ve samimiyetin merkeze alınması, taşrada bile millî bir entelektüel uyanışın balonu olabileceğini kanıtlamıştır. Bu durum, merkezin reform iradesinin saf Anadolu emeğiyle ve idealist kadroların vicdanıyla buluştuğunda aşamayacağı hiçbir entelektüel engelin bulunmadığını gözler önüne sermiştir. Küçük bir kasabada filizlenen bu estetik ve ilmi hassasiyet, nesiller boyu aktarılacak bir millî hafıza numunesi teşkil etmiştir. Sonuç olarak, Erbaa hatıratında yankılanan bu kültürel uyanış, Türk eğitim tarihinin karanlık ve atalet dolu dönemeçlerinde yol arayanlar için liyakatle aydınlatılmış sarsılmaz bir pusula olma vasfını kazanmıştır.

Tarihî sorumluluk ve gelecek vizyonu perspektifinden bakıldığında, 1983 yılının sonbaharında Tokat'ın Erbaa ilçesinde öğretmenler odasından yükselen bu liyakat meşalesi, Türk eğitim sisteminin yarınlarına ışık tutan sarsılmaz bir kılavuzdur. Bu doğrultuda, bürokratik ataletin ve şekilci zihniyetin ancak bilgi, vicdan, estetik ve samimi bir rehberlikle bertaraf edilebileceği gerçeği, bu çalışmanın en temel ve değişmez hakikatidir.

Çapa kursunun idealist kadrolarının Erbaa sahasında yazdığı bu destansı başarı hikâyesi, devletin merkezî reform iradesi ile taşranın saf emeği buluştuğunda aşamayacağı hiçbir idari ve toplumsal engelin bulunmadığını kanıtlamıştır. Bu tarihî tecrübe, geleceğin eğitim politikalarını inşa edenler için makamların ve unvanların geçici, liyakat ve ahlaki sorumluluğun ise kalıcı olduğunu hatırlatan en muteber vesikadır. Küçük bir Anadolu kasabasında başlayan bu zihniyet inkılabı, Türk eğitim tarihinin sayfalarında liyakatle aydınlatılmış en parlak anıt olarak sonsuza dek yaşayacaktır. Sonuç olarak, Erbaa hatıratının bıraktığı bu asil miras, ülkemizin yarınlarını kuracak olan her bir eğitimciye ve bürokrata, işini aşkla, liyakatle ve millet sevgisiyle yapmanın erdemini fısıldayan ölümsüz bir rehberdir.

FOLKLORUN MAHİYETİ, KÜLTÜREL AKTARIMI VE FOLKLORCU KİMLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet BİLGEHAN

Giriş

İnsanlık tarihi, yalnızca siyasi olayların, savaşların, göçlerin ve toplumsal değişimlerin meydana getirdiği bir süreçten ibaret değildir. Aynı zamanda insanların yaşadıkları çevreyi anlamlandırma, tecrübelerini gelecek kuşaklara aktarma ve ortak bir kültürel hafıza oluşturma çabalarının da tarihidir. Bu süreçte toplumlar, hayatın farklı alanlarında edindikleri bilgi ve tecrübeleri çeşitli anlatılar, inançlar, gelenekler, törenler, sanat biçimleri ve gündelik yaşam uygulamaları aracılığıyla ifade etmişlerdir. Zaman içerisinde toplumsal hafızanın bir parçası hâline gelen bu kültürel üretimler, yalnızca geçmişin izlerini taşımakla kalmamış, aynı zamanda toplumların kimliklerini, değerlerini ve dünyayı algılama biçimlerini şekillendirmiştir. Bu bakımdan halk kültürü, bir toplumun tarihsel tecrübelerini bünyesinde barındıran ve kuşaklar arasındaki kültürel devamlılığı sağlayan temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmelidir.

Halk kültürü içerisinde meydana gelen ürünler, ilk ortaya çıktıkları dönem ve şartlarla sınırlı kalmayarak toplumsal hayatın değişen koşulları içerisinde yeniden şekillenmekte ve farklı kuşakların katkılarıyla varlığını sürdürmektedir. Destanlar, efsaneler, masallar, türküler, maniler, atasözleri, halk oyunları, inançlar ve geleneksel uygulamalar bu birikimin farklı görünümlerini oluşturmaktadır. Ancak söz konusu ürünleri yalnızca geçmişten günümüze ulaşmış kültürel kalıntılar olarak ele almak, onların toplumsal işlevlerini ve yaşayan niteliğini göz ardı etmek anlamına gelir. Çünkü folklor, sadece belirli bir dönemde ortaya çıkmış ürünlerin toplamı değil; bu ürünleri meydana getiren, benimseyen, yaşatan, değiştiren ve yeniden üreten insanların ortak kültürel dünyasıdır. Dolayısıyla folklorun mahiyetini anlayabilmek için ürünlerin biçimsel özelliklerinin yanı sıra ortaya çıktıkları sosyal çevrenin, üreticilerinin, taşıyıcılarının ve aktarım süreçlerinin de incelenmesi gerekir.

Folklorun bu dinamik niteliği, kültürel aktarım kavramını da araştırmanın merkezine yerleştirmektedir. Kültürel aktarım, toplumların geçmişten devraldıkları bilgi, inanç, değer ve gelenekleri sonraki kuşaklara ulaştırmalarıyla sınırlı olmayan; aynı zamanda bu birikimi yeni şartlar içerisinde yeniden yorumlayarak yaşatmalarını da kapsayan çok yönlü bir süreçtir. Bu süreçte aile,

toplumsal çevre, gelenek taşıyıcıları, anlatıcılar, âşıklar ve kültürel üretimin farklı temsilcileri önemli görevler üstlenmektedir. Bununla birlikte kültürel birikimin devamlılığının sağlanması, yalnızca doğal aktarım mekanizmalarının varlığına bırakılmamalıdır. Zaman içerisinde unutulma, değişme veya kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalan folklor ürünlerinin derlenmesi, belgelenmesi, tasnif edilmesi ve bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi de kültürel hafızanın korunması bakımından önem taşımaktadır. Bu noktada folklor araştırmalarının saha çalışmalarıyla desteklenmesi ve kültürel ürünlerin kendi doğal ortamları içerisinde incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Folklorun yaşayan kültürel dünyasını tanımak ve bu dünyadan elde edilen malzemeyi bilimsel bilgiye dönüştürmek ise araştırmacının sahip olduğu bilgi ve tecrübenin niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda folklorcu ile folklor araştırmacısı kavramları arasında işlevsel bir ayrım yapmak mümkündür. Folklor araştırmacısı, halk kültürünü kuramsal kaynaklar, yayımlanmış derlemeler ve bilimsel yöntemler aracılığıyla inceleyerek akademik değerlendirmelerde bulunan kişidir. Folklorcu ise bunlara ek olarak halkın kültürel çevresiyle doğrudan ilişki kurabilen, gelenek taşıyıcılarını tanıyan, yaşayan kültürel unsurları yerinde gözlemleyen, derleyen ve gerektiğinde bu kültürel birikimin

yaşatılmasına katkıda bulunan kişidir. Bu iki kimlik birbirini dışlayan özellikler taşımamakla birlikte, aynı kişide birleşmeleri folklor çalışmalarına daha kapsamlı bir nitelik kazandırmaktadır. Zira kuramsal bilgiyle saha tecrübesinin buluşması, folklor ürünlerinin yalnızca metinsel özellikleriyle değil, onları meydana getiren toplumsal ve kültürel bağlam içerisinde de değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Folklorun araştırma konusu olan kültürel ürünler, ortaya çıktıkları toplumsal çevreden bağımsız biçimde varlık göstermez. Bir destanın anlatıldığı ortam, bir türkünün söylendiği tören, bir masalın aktarıldığı aile çevresi veya geleneksel bir uygulamanın gerçekleştirildiği toplumsal etkinlik, ilgili folklor ürününün anlam dünyasını belirleyen unsurlar arasındadır. Aynı ürünün farklı zamanlarda, farklı kişiler tarafından ve farklı çevrelerde değişik biçimlerde aktarılması da folklorun dinamik niteliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle folklor araştırmalarında yalnızca ürünün metnine veya biçimsel özelliklerine odaklanmak yeterli değildir. Ürünün kim tarafından, hangi ortamda, hangi amaçla ve hangi toplumsal şartlar içerisinde meydana getirildiğinin ya da aktarıldığının da dikkate alınması gerekir. Böyle bir yaklaşım, folklorun yaşayan kültürel gerçekliğini daha kapsamlı biçimde kavramaya imkân tanır.

Folklorun bu dinamik niteliği, kültürel aktarım kavramını da araştırmanın merkezine yerleştirmektedir. Kültürel aktarım, toplumların geçmişten devraldıkları bilgi, inanç, değer ve gelenekleri sonraki kuşaklara ulaştırmalarıyla sınırlı olmayan; aynı zamanda bu birikimi yeni şartlar içerisinde yeniden yorumlayarak yaşatmalarını da kapsayan çok yönlü bir süreçtir. Bu süreçte aile, toplumsal çevre, gelenek taşıyıcıları, anlatıcılar, âşıklar ve kültürel üretimin farklı temsilcileri önemli görevler üstlenmektedir. Bununla birlikte kültürel birikimin devamlılığının sağlanması, yalnızca doğal aktarım mekanizmalarının varlığına bırakılmamalıdır. Zaman içerisinde unutulma, değişme veya kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalan folklor ürünlerinin derlenmesi, belgelenmesi, tasnif edilmesi ve bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi de kültürel hafızanın korunması bakımından önem taşımaktadır.

Bu noktada folklor araştırmalarında saha çalışmasının ve doğrudan kültürel temasın önemi ortaya çıkmaktadır. Saha araştırması, araştırmacının folklor ürünlerini yalnızca yazılı kaynaklardan veya daha önce yapılmış derlemelerden öğrenmesi yerine, bu ürünlerin yaşatıldığı toplumsal çevreye yönelmesini, gelenek taşıyıcılarıyla iletişim kurmasını ve kültürel uygulamaları kendi doğal ortamlarında gözlemlemesini sağlar. Özellikle sözlü kültür ürünlerinin derlenmesinde anlatıcının kimliği, anlatım biçimi, dinleyici çevresi, anlatının gerçekleştiği ortam ve aktarım şartları, elde edilen malzemenin değerlendirilmesi bakımından belirleyici unsurlardır. Oba, oymak, köy ve farklı toplumsal çevrelerde gerçekleştirilen derleme faaliyetleri, araştırmacının yalnızca folklor ürünlerini tanımasına değil, bu ürünlerin arkasındaki kültürel ilişkileri ve toplumsal tecrübeleri kavramasına da katkıda bulunur. Bu bakımdan saha çalışması, kuramsal bilgiyi tamamlayan yardımcı bir faaliyet olmanın ötesinde, folklorun yaşayan yönünü anlamaya yönelik temel araştırma imkânlarından biridir.

Bununla birlikte günümüzde folklor araştırmalarının önemli bir bölümünde kuramsal yaklaşımların, metin incelemelerinin ve yayımlanmış kaynakların değerlendirilmesinin belirgin bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu çalışmalar, folklorun bilimsel temellerinin geliştirilmesi ve farklı araştırma problemlerinin açıklanması bakımından kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Ancak teorik bilgi ve yazılı kaynaklarla sınırlı kalan bir araştırma anlayışı, folklor ürünlerinin ortaya çıktığı ve yaşatıldığı kültürel çevreyi bütün yönleriyle tanımakta yetersiz kalabilir. Çünkü bir halk anlatısını, türküyü veya geleneği yalnızca metinsel özellikleri üzerinden incelemek ile onu meydana getiren ve aktaran insanları, toplumsal ilişkileri ve icra ortamını da tanıyarak değerlendirmek arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu nedenle folklor araştırmalarında kuramsal birikim ile saha tecrübesinin birbirinin alternatifi olarak değil, birbirini tamamlayan iki temel unsur olarak ele alınması gerekmektedir.

Bu değerlendirmeler, folklorcu ve folklor araştırmacısı kavramları arasındaki ilişkinin yeniden ele alınmasını da gerekli kılmaktadır. Folklor araştırmacısı, halk kültürünü kuramsal kaynaklar, yayımlanmış derlemeler ve bilimsel yöntemler aracılığıyla inceleyerek akademik değerlendirmelerde bulunan kişidir. Folklorcu ise bunlara ek olarak halkın kültürel çevresiyle doğrudan ilişki kurabilen, gelenek taşıyıcılarını tanıyan, yaşayan kültürel unsurları yerinde gözlemleyen, derleyen ve gerektiğinde bu kültürel birikimin yaşatılmasına katkıda bulunan kişidir. Bu çalışmada söz konusu iki kavram, birbirini dışlayan kesin kimlikler olarak değil, farklı yönleri ve işlevleri bulunan, ancak aynı kişide birleşebilen iki nitelik olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede her folklorcunun bilimsel araştırma yetkinliği kazanarak folklor araştırmacısı kimliğine ulaşabileceği; buna karşılık folklor araştırmacısı olmanın her durumda doğru-

dan folklorcu kimliğini de beraberinde getirmeyeceği düşüncesi üzerinde durulmaktadır. Böylece folklorculuk, yalnızca teorik bilgi edinme veya mevcut ürünleri inceleme faaliyetiyle sınırlı görülmeyerek halkın kültürel dünyasıyla kurulan doğrudan ilişkinin de belirleyici olduğu bir kimlik çerçevesinde ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, folklorun mahiyetini, kültürel aktarım süreçlerini ve folklorcu kimliğini birbirleriyle ilişkili kavramlar olarak değerlendirerek folklor araştırmalarında bütüncül bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda öncelikle folklor kavramının anlam çerçevesi ve tarihsel temelleri ele alınacak; ardından kültürel aktarım, derleme ve saha araştırmalarının folklor çalışmalarındaki yeri üzerinde durulacaktır. Daha sonra folklorcu ve folklor araştırmacısı kimlikleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenerek kuramsal bilgi ile saha tecrübesinin birleşmesinin sağlayabileceği imkânlar değerlendirilecektir. Bu yaklaşımın somutlaştırılması amacıyla Prof. Dr. Bayram Durbilmez'in halk kültürü araştırmaları, saha çalışmaları, öğrencileriyle gerçekleştirdiği derleme faaliyetleri ve âşıklık geleneğiyle ilişkisi örnek olarak ele alınacaktır. Çalışmanın temel iddiası, folklor araştırmacılığının yalnızca teorik bilgi ve metin incelemeleriyle sınırlandırılmaması; halkın kültürel hafızasıyla doğrudan temas eden, yaşayan gelenekleri tanıyan, bu birikimi derleyip bilimsel yöntemlerle değerlendiren ve gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlayan bir anlayış üzerine kurulması gerektiğidir.

1. Folklorun mahiyeti ve tarihsel temelleri

Folklor kavramının anlam dünyasını doğru biçimde değerlendirebilmek için öncelikle kelimenin kökenine ve meydana geldiği tarihsel şartlara bakmak gerekir. İngilizce folk ve lore kelimelerinin birleşmesinden oluşan folklor terimi, genel anlamıyla halkın bilgisi, halk bilgisi ve geleneksel kültürel birikimi ifade etmektedir. Terim, İngiliz araştırmacı William John Thoms tarafından 1846 yılında yayımlanan bir yazıda kullanılarak bilimsel literatüre kazandırılmıştır. Thoms'un bu kavramı ortaya koymasındaki temel amaç, İngiltere'de halk arasında yaşayan eski gelenekleri, inançları, anlatıları ve çeşitli kültürel uygulamaları kapsayacak bir adlandırma geliştirmekti. Zaman içerisinde farklı ülkelerde ve bilim çevrelerinde yaygınlaşan folklor terimi, yalnızca halk kültürü ürünlerini ifade eden bir kavram olmaktan çıkarak bu ürünleri inceleyen bilimsel araştırma alanının da adı hâline gelmiştir. Böylece halkın geleneksel bilgi ve tecrübelerini konu edinen çalışmalar, belirli bir kavramsal çerçeve içerisinde gelişme imkânı bulmuştur.

Folklorun tarihsel kökenleri ise kavramın bilimsel literatüre girdiği XIX. yüzyıldan çok daha eski dönemlere uzanmaktadır. İnsan toplulukları, henüz yazılı kültürün ortaya çıkmadığı dönemlerden itibaren doğayı, çevrelerindeki varlıkları ve toplumsal hayat içerisinde karşılaştıkları olayları anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bu çaba, zamanla mitlerin, efsanelerin, destanların, ritüellerin ve çeşitli sözlü anlatıların meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla folklorun tarihsel başlangıcını belirli bir tarihle sınırlandırmak mümkün değildir. Folklor araştırmalarının bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkışı ile halk yaratıcılığı ürünlerinin tarihsel varlığı birbirinden farklı süreçlerdir. Birincisi modern dönemde gelişen bilimsel bir inceleme alanını, ikincisi ise insanlığın kültürel üretim ve aktarım faaliyetlerinin tarihsel derinliğini ifade etmektedir. Bu ayrım, folklorun yalnızca modern dönemin bir araştırma konusu olmadığını, insanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren varlığını sürdüren kültürel bir gerçekliğe dayandığını göstermektedir.

İnsanlığın erken dönemlerinde ortaya çıkan halk yaratıcılığı ürünlerinin önemli bir bölümü sözlü iletişim yoluyla meydana gelmiş ve aktarılmıştır. Destanlar, lirik şiirler, halk dramları, mitolojik anlatılar ve bunların farklı birleşimlerinden oluşan kültürel ürünler, toplulukların ortak tecrübelerini ifade etme ve gelecek kuşaklara ulaştırma araçları olmuştur. Bu dönemde yazılı kayıt imkânlarının sınırlı olması, kültürel birikimin büyük ölçüde insan hafızasına, anlatıcılara ve toplumsal aktarıma dayanmasına neden olmuştur. Sözlü aktarım sırasında anlatılar, onları aktaran kişilerin hafızası, anlatım yeteneği, dinleyici çevresi ve içinde bulunulan toplumsal şartların etkisiyle farklılaşabilmiştir. Böylece aynı anlatının farklı topluluklarda veya farklı dönemlerde çeşitli biçimlerinin ortaya çıkması mümkün olmuştur. Folklor araştırmalarında varyant ve versiyon kavramlarıyla açıklanan bu durum, halk kültürünün değişmeden muhafaza edilen durağan bir yapı olmadığını; toplumsal hayatla birlikte yeniden şekillenen canlı bir üretim alanı olduğunu göstermektedir.

Bu bakımdan folklor ürünlerinin toplumsal hafıza içerisindeki varlığını yalnızca korunma ve devamlılık kavramlarıyla açıklamak yeterli değildir. Kültürel aktarım, aynı zamanda değişme, uyarlanma, yeniden üretim ve farklılaşma süreçlerini de bünyesinde barındırmaktadır. Bir destanın farklı anlatıcılar tarafından yeniden yorumlanması, bir türkünün farklı yörelerde değişik ezgi ve sözlerle söylenmesi veya bir geleneğin

yeni toplumsal şartlara göre farklı biçimlerde uygulanması, folklorun dinamik yapısının göstergeleridir. Bu süreçte kültürel ürünler, bir taraftan geçmişin izlerini korurken diğer taraftan içinde bulundukları dönemin ihtiyaçlarına ve toplumsal algılarına göre yeni anlamlar kazanabilmektedir. Dolayısıyla folklor araştırmacısının görevi yalnızca bir ürünün ilk veya en eski biçimini belirlemek değildir; onun zaman içerisindeki değişimini, farklılaşmasını ve toplumsal işlevlerini de incelemektir. Böyle bir yaklaşım, halk kültürünü tarihsel süreklilik ile kültürel değişimin birlikte şekillendirdiği bir bütün olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Folklorun mahiyetini ortaya koyan temel unsurlardan biri de halk ile kültürel ürün arasındaki karşılıklı ilişkidir. Halk, folklor ürünlerinin yalnızca tüketicisi veya aktarıcısı değil, aynı zamanda üreticisi, yorumlayıcısı ve dönüştürücüsüdür. Bir anlatının, türkünün, inancın veya geleneğin toplumsal hayatta varlığını sürdürmesi, onu benimseyen ve farklı koşullarda yeniden üreten insanların bulunmasına bağlıdır. Bu nedenle folklor ürünlerini incelemek, aynı zamanda bu ürünleri meydana getiren toplulukların tarihsel tecrübelerini, değerlerini, inançlarını ve yaşam biçimlerini anlamaya çalışmak demektir. Folklorun kapsamı yalnızca kırsal toplulukların geleneksel ürünleriyle de sınırlandırılamaz; kent yaşamında, göç çevrelerinde, meslek gruplarında ve çağdaş iletişim ortamlarında ortaya çıkan kültürel üretimler de folklor araştırmalarının konusu olabilir. Önemli olan, bir kültürel unsurun hangi ortamda ortaya çıktığını, kimler tarafından benimsendiğini ve toplumsal hafıza içerisinde nasıl bir işlev üstlendiğini bilimsel yöntemlerle değerlendirmektir.

2. Kültürel aktarım, derleme ve saha araştırmaları

Kültürel aktarım, bir toplumun tarihsel süreç içerisinde meydana getirdiği bilgi, inanç, değer ve gelenekleri sonraki kuşaklara ulaştırmasını sağlayan temel mekanizmalardan biridir. Bu aktarım, yalnızca geçmişte oluşturulmuş kültürel ürünlerin ezberlenmesi veya olduğu gibi tekrarlanması anlamına gelmez. Aksine kültürel birikimin yeni kuşaklar tarafından öğrenilmesini, benimsenmesini, yorumlanmasını ve değişen toplumsal şartlar içerisinde yeniden yaşatılmasını da kapsar. Bu nedenle kültürel aktarım, geçmiş ile bugün arasında kurulan tek yönlü bir ilişki değil, kuşakların karşılıklı katkılarıyla devam eden çok yönlü bir süreçtir. Bir toplumun gelenekleri, anlatıları, inançları ve yaşam pratikleri bu süreç içerisinde hem tarihsel özelliklerini korumakta hem de yeni dönemlerin şartlarına göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Folklorun sürekliliği de büyük ölçüde bu aktarım mekanizmasının canlılığına dayanmaktadır.

Kültürel aktarımın gerçekleşmesinde gelenek taşıyıcıları ve kültürel üretimin farklı temsilcileri önemli bir konuma sahiptir. Aile büyükleri, masal anlatıcıları, âşıklar, ozanlar, zanaatkârlar, yerel bilgi sahipleri ve geleneksel uygulamaları sürdüren kişiler, toplumsal hafızanın kuşaklar arasında taşınmasında etkin rol oynarlar. Bu kişiler yalnızca kendilerinden önceki kuşaklardan öğrendikleri bilgileri aktarmakla kalmaz, aynı zamanda kendi tecrübeleri ve yorumlarıyla kültürel birikimin yeniden şekillenmesine de katkıda bulunurlar. Özellikle sözlü kültür ortamlarında anlatıcının kişiliği, hafızası, üslubu ve icra yeteneği, aktarılan ürünün biçimlenmesinde belirleyici olabilmektedir. Bu sebeple folklor araştırmalarında gelenek taşıyıcılarının yalnızca bilgi veren kişiler olarak görülmesi yeterli değildir. Onların kültürel birikimle kurdukları ilişkinin, toplumsal konumlarının ve aktarım sürecindeki işlevlerinin de incelenmesi gerekmektedir.

Kültürel aktarımın doğal yollarla devam etmesi, folklor ürünlerinin her zaman eksiksiz biçimde korunacağı anlamına gelmez. Toplumsal değişim, göç, kentleşme, iletişim biçimlerinin dönüşmesi ve geleneksel yaşam ortamlarının farklılaşması, bazı kültürel unsurların unutulmasına veya kullanım alanlarının daralmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle derleme ve belgeleme faaliyetleri, halk kültürünün tarihsel ve toplumsal hafızasının korunması bakımından önemli bir işlev üstlenmektedir. Derleme, yaşayan veya belirli bir toplumsal çevrede varlığını sürdüren folklor ürünlerinin kaynak kişilerden ve doğal icra ortamlarından hareketle kayıt altına alınmasını ifade eder. Ancak derleme faaliyetini yalnızca bir anlatıyı yazıya geçirmek, bir türküyü ses kaydına almak veya bir geleneği görüntülemek şeklinde değerlendirmek eksik olacaktır. Derlenen malzemenin kimden, nerede, ne zaman ve hangi şartlarda elde edildiğinin belirlenmesi, araştırmanın bilimsel niteliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Derleme faaliyetlerinin sağlıklı biçimde yürütülebilmesi, araştırmacının saha çalışmasına yönelmesini ve folklor ürünlerini kendi doğal ortamları içerisinde incelemesini gerektirir. Saha araştırması, araştırmacıya yalnızca sözlü veya yazılı malzeme elde etme imkânı sunmaz; aynı zamanda kültürel ürünlerin ortaya çıktığı toplumsal ilişkileri, icra şartlarını ve aktarım biçimlerini doğrudan gözlemleme fırsatı verir. Örneğin bir halk türküsünün yalnızca sözlerini ve ezgisini kaydetmek,

onun hangi toplumsal olayla ilişkili olduğunu, hangi ortamlarda söylendiğini ve topluluk üyeleri açısından ne anlam ifade ettiğini bütünüyle açıklamayabilir. Benzer şekilde bir masalın metnini derlemek, anlatıcının anlatım üslubunu, dinleyicilerle kurduğu iletişimi ve anlatının gerçekleştiği ortamı tek başına ortaya koymaz. Bu nedenle gözlem, görüşme, ses ve görüntü kaydı, alan notları ve kaynak kişi bilgilerinin düzenli biçimde kaydedilmesi, folklor araştırmalarında birbirini tamamlayan yöntemsel unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Saha çalışmalarından elde edilen malzemenin bilimsel değere kavuşması ise derleme sonrasında gerçekleştirilen tasnif, karşılaştırma, çözümleme ve yorumlama süreçlerine bağlıdır. Araştırmacı, derlediği ürünleri yalnızca arşivlemekle yetinmemeli; bunların tarihsel kökenlerini, farklı varyantlarını, toplumsal işlevlerini ve kültürel bağlamlarını da incelemelidir. Bu aşamada kuramsal bilgi, saha tecrübesinden elde edilen malzemenin anlamlandırılmasına yardımcı olurken saha verileri de kuramsal yaklaşımların sınanmasına ve geliştirilmesine imkân tanır. Böylece derleme ile teori arasında karşılıklı bir bilgi üretim ilişkisi meydana gelir. Bilimsel araştırmanın niteliği, yalnızca toplanan malzemenin miktarıyla değil, bu malzemenin hangi yöntemlerle elde edildiği ve ne ölçüde tutarlı biçimde değerlendirildiğiyle belirlenir. Dolayısıyla folklor araştırmalarında saha çalışması, derleme, arşivleme ve kuramsal çözümleme birbirinden bağımsız faaliyetler olarak değil, bilimsel bilgi üretiminin birbirini tamamlayan aşamaları olarak ele alınmalıdır.

3. Folklorcu ve folklor araştırmacısı kimliği

Folklorcu ve folklor araştırmacısı kavramları, halk kültürünün incelenmesi ve aktarılması bakımından birbiriyle ilişkili olmakla birlikte, farklı nitelikleri ön plana çıkaran iki kimliği ifade etmektedir. Folklor araştırmacısı, halk kültürüne ait ürünleri ve gelenekleri bilimsel yöntemlerle inceleyen, mevcut literatürden yararlanan, kuramsal yaklaşımları değerlendiren ve elde ettiği sonuçları akademik bilgiye dönüştüren kişidir. Folklorcu ise halk kültürünü yalnızca araştırma konusu olarak ele almakla kalmayıp onun üretildiği ve yaşatıldığı toplumsal çevreyi tanıyan, gelenek taşıyıcılarıyla doğrudan ilişki kurabilen ve kültürel ürünleri doğal ortamlarında gözlemleyerek derleyebilen kişidir. Bu çalışmada yapılan ayrım, söz konusu kavramların bütün bilim çevrelerinde kesin ve değişmez tanımlara sahip olduğu iddiasına dayanmamaktadır. Aksine folklor araştırmalarında teorik yetkinlik ile kültürel çevreyi doğrudan tanıma arasındaki ilişkinin daha belirgin biçimde değerlendirilmesine yönelik işlevsel bir kavramsallaştırma önerisidir.

Bu çerçevede folklorcu ile folklor araştırmacısı arasındaki ilişkiyi birbirini dışlayan iki ayrı alan olarak değerlendirmek doğru değildir. Bir kişi hem folklorcu hem de folklor araştırmacısı olabilir; hatta bu iki niteliğin aynı kişide birleşmesi, folklor çalışmalarının kapsamını ve derinliğini artırabilir. Bununla birlikte yalnızca yayımlanmış derlemelerden, teorik kaynaklardan ve mevcut akademik çalışmalardan hareket ederek folklor üzerine bilimsel araştırmalar yapmak mümkündür. Bu tür çalışmalar, folklor disiplininin gelişmesi ve kuramsal birikimin genişlemesi bakımından önemli katkılar sunmaktadır. Ancak araştırmacının halk kültürünün üretildiği çevreyle doğrudan ilişki kurmaması, bazı kültürel unsurların toplumsal işlevlerini ve yaşama biçimlerini değerlendirmesini güçleştirebilir. Bu nedenle folklor araştırmacısının bilimsel yetkinliğini saha tecrübesiyle desteklemesi, araştırdığı kültürel olguyu yalnızca metinler üzerinden değil, yaşayan toplumsal gerçekliği içerisinde de tanımasına imkân sağlar.

Kuramsal bilgi ile saha tecrübesi, folklor araştırmalarının birbirini tamamlayan iki temel boyutunu oluşturmaktadır. Kuramsal bilgi, araştırmacıya ele aldığı konuyu kavramsal bir çerçeve içerisinde değerlendirme, bilimsel yöntemleri kullanma ve elde ettiği verileri tutarlı biçimde yorumlama imkânı verir. Saha tecrübesi ise bu bilgilerin yaşayan kültürel ortamla ilişkilendirilmesini, araştırma konusunun doğrudan gözlemlenmesini ve teorik yaklaşımların somut veriler ışığında değerlendirilmesini sağlar. Yalnızca saha tecrübesine dayanarak yürütülen çalışmalar, bilimsel yöntem ve çözümleme bakımından eksik kalabileceği gibi yalnızca teorik bilgiye dayanan araştırmalar da kültürel olgunun doğal bağlamını gözden kaçırabilir. Bu nedenle yetkin bir folklor araştırmacılığı, kuramsal birikim ile uygulamalı araştırma deneyiminin dengeli biçimde bir araya getirilmesini gerektirir. Folklorcu kimliğinin bilimsel araştırmacılık niteliğiyle birleşmesi de bu bütünlüğün önemli bir göstergesidir.

Halkın kültürel çevresini tanımak, folklorcu kimliğinin gelişmesinde belirleyici unsurlardan biridir. Bu tanıma süreci, yalnızca halk kültürüne ait ürünlerin isimlerini, türlerini veya biçimsel özelliklerini öğrenmekten ibaret değildir. Geleneklerin hangi şartlarda yaşatıldığını, kaynak kişilerin kültürel birikimlerini nasıl edindiklerini, toplumsal ilişkilerin kültürel üretimi nasıl etkilediğini ve farklı uygulamaların toplum hayatında ne tür işlevler üstlendiğini anlamayı da gerekti-

rir. Bu bakımdan folklorcunun halkla kurduğu ilişki, araştırma sürecinde bilgi elde etmeye yönelik geçici bir temasın ötesine geçmelidir. Güven, karşılıklı anlayış ve kültürel duyarlılık temelinde kurulan ilişkiler, derleme faaliyetlerinin niteliğini doğrudan etkiler. Araştırmacının kaynak kişileri yalnızca bilgi sağlayan kişiler olarak görmemesi, onların kültürel hafızanın taşıyıcıları ve üreticileri olduğunu kabul etmesi gerekir. Böyle bir yaklaşım, hem araştırma etiği hem de elde edilen malzemenin doğru değerlendirilmesi bakımından önemlidir.

Folklorcunun kültürel çevreyi tanıma ve saha tecrübesi kazanma sürecinde farklı toplumsal gruplarla doğrudan temas kurması önemli bir imkân sunmaktadır. Oba oba, oymak oymak, köy köy ve farklı yerleşim çevreleri içerisinde gerçekleştirilen araştırmalar, halk kültürünün bölgesel ve toplumsal çeşitliliğini tanımaya yardımcı olur. Bu çalışmalar sırasında araştırmacı, yalnızca anlatı, türkü, mani veya geleneksel uygulama derlemekle kalmaz; aynı zamanda kültürel ürünlerin hangi toplumsal ilişkiler içerisinde yaşatıldığını da gözlemleme fırsatı bulur. Bununla birlikte folklorcu kimliğini yalnızca kırsal çevrelerde yetişmiş olmakla veya belirli bir toplumsal hayat biçimine mensup bulunmakla sınırlandırmak doğru değildir. Günümüzde folklor, kentlerde, göç topluluklarında, meslek gruplarında ve dijital iletişim ortamlarında da üretilmekte ve aktarılmaktadır. Bu nedenle önemli olan, araştırmacının belirli bir yaşam çevresinden gelmesi değil, araştırdığı kültürel ortamı tanımaya yönelik sürekli bir çaba göstermesi ve saha çalışmasını bilimsel sorumluluk bilinciyle yürütmesidir.

Folklorcunun derleme yoluyla elde ettiği malzemeyi bilimsel bir ürüne dönüştürmesi, onun araştırmacı kimliğini tamamlayan önemli bir aşamadır. Sahada kaydedilen bir anlatı, türkü, inanç veya geleneksel uygulama, ancak doğru biçimde tasnif edildiğinde, kaynak bilgileriyle birlikte belgelendiğinde ve uygun bilimsel yöntemlerle değerlendirildiğinde akademik anlamda kalıcı bir bilgi niteliği kazanır. Bu süreçte derlenen malzemenin bağlamından koparılmaması, kaynak kişilerin bilgilerinin doğru kaydedilmesi, farklı varyantların karşılaştırılması ve araştırma sonuçlarının tutarlı biçimde sunulması gerekir. Folklorcu, böylece yalnızca kültürel ürünleri toplayan bir kişi olmaktan çıkar; halkın kültürel hafızasına doğrudan temas eden, bu hafızanın ürünlerini belgeleyen, yorumlayan ve bilimsel bilgiye dönüştüren bir araştırmacı niteliği kazanır. Bu dönüşüm, folklorcu ile folklor araştırmacısı kimliklerinin birleştiği temel noktayı oluşturmaktadır.

Sonuç olarak folklorcu ve folklor araştırmacısı kimliklerinin aynı kişide birleşmesi, halk kültürünün hem yaşayan hem de bilimsel yönünün birlikte değerlendirilmesine imkân tanıyan bütüncül bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımda folklorcu, halkın kültürel dünyasını tanıma, gelenek taşıyıcılarıyla ilişki kurma ve yaşayan ürünleri derleme bakımından öne çıkarken; araştırmacı kimliği bu birikimin bilimsel yöntemlerle incelenmesini, yorumlanmasını ve akademik bilgiye dönüştürülmesini sağlamaktadır. İki niteliğin birleşmesi, araştırmacının yalnızca teorik kaynaklara bağlı kalmadan kültürel gerçeklikle doğrudan temas kurmasına, aynı zamanda saha çalışmalarından elde ettiği malzemeyi bilimsel ölçütlerle değerlendirmesine yardımcı olur. Bu nedenle folklor alanında yetkinlik, yalnızca kuramsal bilgi birikimiyle veya saha tecrübesiyle açıklanabilecek tek yönlü bir özellik değildir. Asıl yetkinlik, bu iki alanın birbirini tamamladığı ve halk kültürünün bütün yönleriyle anlaşılmasına katkı sunduğu bir araştırma anlayışıyla ortaya çıkar.

4. Folklorcu ve folklor araştırmacısı kimliklerinin birleşmesine örnek: Prof. Dr. Bayram Durbilmez

Folklorcu ve folklor araştırmacısı kimliklerinin bir arada değerlendirilmesine ilişkin yaklaşımın somut örneklerinden biri, Prof. Dr. Bayram Durbilmez'in halk bilimi alanındaki çalışmalarıdır. Durbilmez'in akademik araştırmalarının yanı sıra halk kültürünün yaşayan temsilcileriyle kurduğu ilişkiler, saha çalışmaları ve derleme faaliyetlerine verdiği önem, bu iki kimliğin birbirini tamamlayan yönlerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Özellikle öğrencilerini halk kültürünü doğrudan tanımaya ve çevrelerinde yaşayan kültürel ürünleri derlemeye teşvik etmesi, folklor araştırmalarında uygulamalı eğitimin önemini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin aile büyüklerinden, yakın çevrelerinden ve yerel kültür taşıyıcılarından türkü, mani, hikâye, inanç, gelenek ve benzeri ürünleri derlemeleri; elde edilen malzemeyi tasnif etmeleri ve bilimsel değerlendirmeye tabi tutmaları, teorik bilginin saha tecrübesiyle desteklenmesine yönelik bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Bu yaklaşımda öğrenci, yalnızca mevcut literatürü öğrenen bir akademik özne değil, aynı zamanda çevresindeki kültürel hafızayı tanıyan, belgeleyen ve bilimsel bilgi üretimine katkıda bulunan bir derleyici konumuna gelmektedir.

Durbilmez'in halk şiiri ve âşıklık geleneğiyle kurduğu ilişki de folklorcu ve folklor araştırmacısı kimliklerinin birleşmesi bakımından ayrıca değerlendirilmeli-

dir. Halk şiirine ve âşıklık geleneğine yönelik ilgisi, bu alanları yalnızca akademik inceleme konusu olarak ele almakla sınırlı kalmayan bir kültürel yakınlık içerisinde gelişmiştir. Âşık edebiyatının temsilcileri, şiir geleneği, sözlü aktarım ve halk şairlerinin sanat anlayışı üzerine yürüttüğü çalışmalar, onun araştırmacı kimliğinin önemli boyutlarını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra halk şiiriyle kurduğu kişisel ve yaratıcı ilişki, bu geleneğin yalnızca teorik çerçevede değil, yaşayan bir kültürel ifade biçimi olarak da değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Âşıklarla gerçekleştirilen görüşmeler, programlar ve kültürel buluşmalar aracılığıyla gelenek temsilcilerinin bilgi ve tecrübelerinin kayıt altına alınması da bu yaklaşımın önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Bu örnek, folklor araştırmacısının halk kültürünü yalnızca dışarıdan inceleyen bir gözlemci olarak kalmayıp geleneğin temsilcileriyle doğrudan ilişki kurmasının, kültürel birikimi tanımasının ve bu birikimi bilimsel çalışmalarla gelecek kuşaklara aktarmasının önemini göstermektedir.

Folklor, bir toplumun tarihsel süreç içerisinde meydana getirdiği bilgi, inanç, değer, gelenek ve yaratıcı ifade biçimlerinin bütünü olarak yalnızca geçmişten günümüze ulaşan kültürel ürünleri değil, aynı zamanda bu ürünleri meydana getiren ve yaşatan toplumsal hafızayı da temsil etmektedir. Bu yönüyle folklor, geçmiş ile bugün arasında kültürel devamlılığı sağlayan, toplumların kimliklerini ve ortak değerlerini yansıtan dinamik bir birikim niteliğindedir. Folklor ürünlerinin ortaya çıktıkları dönemlerden günümüze kadar geçirdiği değişim ve dönüşümler, halk kültürünün durağan bir yapı olmadığını; toplumsal şartlar, bireysel yaratıcılık ve kuşaklar arası etkileşim doğrultusunda sürekli yeniden şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla folklorun mahiyetini kavrayabilmek, yalnızca mevcut ürünlerin incelenmesini değil, bu ürünlerin üretildiği, yaşatıldığı ve aktarıldığı kültürel çevrenin de bütün yönleriyle değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Kültürel aktarım, folklorun bu dinamik yapısının kuşaklar boyunca devam etmesini sağlayan temel süreçlerden biridir. Toplumların geçmişten devraldıkları kültürel birikim, aile, toplumsal çevre, gelenek taşıyıcıları, anlatıcılar, âşıklar ve diğer kültürel temsilciler aracılığıyla sonraki kuşaklara ulaşmaktadır. Ancak bu aktarım, geçmişten gelen unsurların değişmeden tekrarlanması anlamına gelmemekte; her kuşağın kendi tecrübeleri ve toplumsal şartları doğrultusunda kültürel birikimi yeniden yorumlamasını da kapsamaktadır. Bu nedenle kültürel mirasın korunması, yalnızca geçmişe ait ürünlerin muhafaza edilmesiyle sınırlı tutulmamalıdır. Asıl önemli olan, bu ürünleri meydana getiren ve yaşatan toplumsal ilişkilerin, kültürel ortamların ve aktarım mekanizmalarının tanınmasıdır. Böyle bir yaklaşım, folklorun yaşayan niteliğinin anlaşılmasına ve kültürel devamlılığın daha sağlıklı biçimde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kültürel birikimin doğal aktarım süreçleri içerisinde zamanla unutulabilmesi, değişebilmesi veya belirli toplumsal çevrelerde kullanım alanını kaybedebilmesi, derleme ve belgeleme faaliyetlerinin önemini artırmaktadır. Folklor ürünlerinin kaynak kişilerden, kendi doğal ortamlarından ve toplumsal bağlamlarından hareketle kayıt altına alınması, kültürel hafızanın korunması bakımından önemli bir sorumluluktur. Bununla birlikte derleme faaliyetleri, yalnızca ürünlerin yazıya geçirilmesi, ses veya görüntü kaydının alınmasıyla tamamlanmış sayılmamalıdır. Elde edilen malzemenin kaynak kişi bilgileriyle birlikte belgelenmesi, tasnif edilmesi, farklı örneklerle karşılaştırılması ve bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte saha araştırması, folklor ürünlerinin ortaya çıktığı ortamı, aktarım biçimlerini ve toplumsal işlevlerini doğrudan gözlemleme imkânı sunduğu için vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Dolayısıyla derleme, belgeleme ve bilimsel çözümleme, folklor araştırmalarının birbirini tamamlayan temel aşamaları olarak ele alınmalıdır.

Folklor araştırmalarında kuramsal bilgi ile saha tecrübesinin birbirinden bağımsız veya birbirinin alternatifi olarak değerlendirilmesi, araştırma konusunun bütün yönleriyle kavranmasını güçleştirebilir. Kuramsal bilgi, araştırmacının bilimsel yöntemleri kullanmasını, kavramları doğru biçimde değerlendirmesini ve elde ettiği verileri tutarlı bir çerçevede yorumlamasını sağlarken saha tecrübesi, bu bilgilerin yaşayan kültürel gerçeklikle ilişkilendirilmesine imkân tanımaktadır. Yalnızca yazılı kaynaklara ve yayımlanmış derlemelere dayanan çalışmalar önemli bilimsel katkılar sunabilmekle birlikte, kültürel ürünlerin doğal ortamlarında gözlemlenmesi ve gelenek taşıyıcılarıyla doğrudan temas kurulması araştırmanın açıklayıcılığını artırmaktadır. Bu nedenle folklor araştırmacısının bilimsel yetkinliğini saha deneyimiyle desteklemesi, halk kültürünü yalnızca metinsel özellikleri bakımından değil, toplumsal ve kültürel bağlamı içerisinde de değerlendirmesine yardımcı olacaktır. Böylece teori ile uygulama arasındaki ilişki, folklor araştırmalarında daha bütüncül bir bilgi üretim sürecine dönüşecektir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda folklorcu ile

folklor araştırmacısı kimlikleri arasındaki ilişkinin yeniden ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmada önerilen işlevsel ayrım çerçevesinde folklor araştırmacısı, halk kültürünü bilimsel kaynaklar, kuramsal yaklaşımlar ve araştırma yöntemleri aracılığıyla inceleyen kişi olarak değerlendirilirken folklorcu, bunlara ek olarak halkın kültürel çevresiyle doğrudan ilişki kurabilen, gelenek taşıyıcılarını tanıyan, yaşayan kültürel unsurları yerinde gözlemleyen ve derleyebilen kişi olarak ele alınmıştır. Bu iki kimliğin birbirini dışlamadığı, aksine aynı kişide birleştiğinde folklor araştırmalarına önemli bir derinlik kazandırdığı görülmektedir. Bu bakımdan folklorcu kimliğinin bilimsel araştırmacılık yetkinliğiyle desteklenmesi, folklor araştırmacısının ise saha tecrübesiyle kültürel çevreyi daha yakından tanıması önem taşımaktadır. Böylece halk kültürünü hem içeriden tanıyan hem de bilimsel yöntemlerle değerlendirebilen bütüncül bir araştırmacı anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Prof. Dr. Bayram Durbilmez'in halk bilimi alanındaki çalışmaları, folklorcu ve folklor araştırmacısı kimliklerinin bir arada değerlendirilmesine yönelik bu yaklaşımın somutlaştırılması bakımından anlamlı bir örnek oluşturmaktadır. Durbilmez'in akademik araştırmalarını saha çalışmaları, derleme faaliyetleri, öğrencilerinin halk kültürünü doğrudan tanımalarına yönelik uygulamaları ve âşıklık geleneğiyle kurduğu ilişkiyle desteklemesi, teorik bilgi ile yaşayan kültürel birikim arasındaki etkileşimi göstermektedir. Özellikle gelenek temsilcileriyle kurulan doğrudan ilişkiler ve halk kültürünün farklı örneklerinin kayıt altına alınmasına yönelik çalışmalar, araştırmacının yalnızca mevcut kaynakları inceleyen bir konumda kalmayıp kültürel hafızanın belgelenmesine de katkı sunabileceğini ortaya koymaktadır. Bu örnek, makalede savunulan bütüncül folklorcu anlayışının uygulamadaki karşılığını göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte burada asıl üzerinde durulması gereken husus, tek bir araştırmacının faaliyetlerini örnek göstermekten ziyade, bu faaliyetlerde belirginleşen saha tecrübesi, derleme, bilimsel değerlendirme ve kültürel aktarım birlikteliğinin folklor araştırmaları açısından taşıdığı değerdir.

Sonuç olarak folklor araştırmalarının geleceğe yönelik gelişimi, halk kültürünü yalnızca geçmişten devralınmış ürünler bütünü olarak değerlendirmeyen; onu meydana getiren, yaşatan ve dönüştüren toplumsal çevreyi de araştırmanın merkezine alan bir anlayışın benimsenmesine bağlıdır. Bu doğrultuda folklor eğitiminin ve araştırmacı yetiştirme süreçlerinin teorik derslerle sınırlı kalmaması; öğrencilerin saha çalışmalarına katılmalarını, gelenek taşıyıcılarıyla doğrudan iletişim kurmalarını, derleme yapmalarını ve elde ettikleri malzemeyi bilimsel yöntemlerle değerlendirmelerini sağlayacak uygulamalı imkânlarla desteklenmesi önemlidir. Üniversiteler, araştırma merkezleri ve ilgili kültür kurumları arasında kurulacak iş birlikleri de bu sürecin kurumsal açıdan güçlendirilmesine katkı sunabilir. Nihayetinde folklorculuk, halkın kültürel hafızasına yalnızca uzaktan bakan bir araştırma faaliyeti değil; bu hafızayı tanıyan, belgeleyen, yorumlayan ve bilimsel bilgi aracılığıyla gelecek kuşaklara ulaştıran bütüncül bir sorumluluk alanıdır. Folklorun yaşayan değerini korumak ve kültürel aktarımın devamlılığını sağlamak, halkın kültürel dünyasıyla bilimsel araştırma arasında güçlü ve sürekli bir bağ kurulmasıyla mümkün olacaktır.

Folklor kavramı, kökeni ve anlam kapsamı itibarıyla halkın kültürel birikimini, bilgi dünyasını ve yaratıcı faaliyetlerini inceleme konusu edinen çok yönlü bir kavramdır. İngilizce kökenli olan bu kelime, 1846 yılında William John Thoms tarafından ortaya atılmış olup "folk" (halk, millet) ve "lore" (bilgi, geleneksel bilgi, hikmet) unsurlarının birleşmesinden meydana gelmektedir. Bu etimolojik yapı, folklorun yalnızca halkı tanımlayan bir kavram olmadığını, aynı zamanda halkın tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu bilgi ve kültür birikimini araştıran bir inceleme alanına işaret ettiğini göstermektedir. Nitekim kelimenin doğrudan karşılığı olan "halk bilgisi" ve "halk hikmeti", toplumların gündelik yaşam deneyimleri, ortak hafızaları ve kuşaktan kuşağa aktardıkları kültürel değerler aracılığıyla meydana gelen kolektif bilgi sistemini ifade etmektedir. Bu bilgi sistemi, yalnızca teorik veya yazılı bir birikimden ibaret olmayıp sözlü anlatım, geleneksel uygulamalar, ritüeller, inançlar, törenler ve sanatsal üretimler yoluyla toplumsal hayatta varlığını sürdürmektedir. Bu çerçevede folklor kavramı, kapsam bakımından sözlü edebiyat, sözlü halk edebiyatı, sözlü sanat, halk yaratıcılığı ve geleneksel kültürel ifade biçimlerini de içine alan geniş bir anlam alanına sahiptir. Dolayısıyla folkloru yalnızca sözlü edebiyat ürünleriyle sınırlandırmak, onun toplumsal hafızayı, kültürel aktarımı ve kolektif yaratıcılığı kapsayan bütüncül niteliğini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Kelimenin etimolojik kökeninden hareketle ortaya çıkan bu anlam genişliği, folklorun yalnızca bir kültürel ürünler toplamı olarak değil, halkın kendisini ifade etme, geçmişini yaşatma ve kültürel sürekliliğini sağlama biçimi olarak değerlendirilmesini gerekli kıl-

maktadır. Bu nedenle folklorun bilimsel açıdan anlaşılabilmesi, öncelikle kavramın tarihsel ortaya çıkışının, anlam değişimlerinin ve zaman içerisinde kazandığı disipliner kapsamın incelenmesini zorunlu hâle getirmektedir (Gennep, 1939: 6).

Folklor kavramının bilimsel terminoloji içerisindeki gelişimi, yalnızca bir araştırma alanını adlandırmakla sınırlı kalmamış, bu alanla ilişkili kişi, nitelik ve araştırma yöntemlerini tanımlayan türev kavramların oluşmasına da imkân sağlamıştır. Bu doğrultuda İngilizce kökenli "folklore" kelimesinden "folklorist" (folklor araştırmacısı) ve "folklorique" (folklorik, folklora ilişkin) gibi terimler türetilerek hem araştırmacının uzmanlık alanı hem de incelenen olguların karakteristik özellikleri kavramsal açıdan belirginleştirilmiştir. Benzer bir terminolojik yapılanma, Almancadaki "Volkskunde" (halk bilimi) kelimesinden türetilen "volkskundlich" (halk bilimine ilişkin) sıfatında da görülmektedir.

Bu paralellik, folklorun farklı dillerde yalnızca bir isim olarak kullanılmadığını, aynı zamanda bilimsel incelemenin nesnesini, niteliğini ve kapsamını belirleyen üretken bir kavram hâline geldiğini göstermektedir. Söz konusu terminolojik genişleme, folklorik araştırmaların yalnızca geçmiş dönemlere ait kültürel kalıntıların tarihsel açıdan incelenmesiyle sınırlandırılamayacağını da ortaya koymaktadır. Nitekim folklor, tarihsel belgeler ve geçmişten devralınan kültürel veriler kadar, araştırmacının doğrudan gözlemleyebildiği ve güncel toplumsal yaşam içerisinde inceleyebildiği kültürel olgularla da ilgilenmektedir.

Böylece geleneksel uygulamaların tarihsel kökenlerinin araştırılması ile bunların günümüzdeki işlevlerinin, anlamlarının ve toplumsal karşılıklarının belirlenmesi aynı bilimsel alanın birbirini tamamlayan araştırma yönlerini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, folklorun geçmiş ile sınırlı bir inceleme alanı olmadığını, yaşayan kültürel gerçekliği de araştırma konusu edinen dinamik bir disiplin niteliği taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla folklor araştırmalarının kapsamı, tarihsel çözümleme ile doğrudan gözlem ve güncel saha incelemelerini bir araya getiren bütüncül bir yöntem anlayışı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Folklorun tarihsel kökenlerini anlayabilmek için öncelikle insanlığın erken dönemlerinde mevcut olan düşünsel, toplumsal ve iletişimsel koşulların dikkate alınması gerekmektedir. Yazının henüz keşfedilmediği ve sistematik bilginin oluşmadığı bu dönemlerde insan, doğada ve çevresinde meydana gelen olayları açıklamak için sınırlı gözlem ve deneyimlerinden hareket etmekte, henüz bilimsel yöntemlerle kavrayamadığı olguları kendi algı dünyası içerisinde anlamlandırmaya çalışmaktaydı. Özellikle doğa olayları, yaşamın başlangıcı, ölüm, mevsimsel değişimler ve insan iradesini aşan güçler karşısında geliştirilen açıklamalar, zamanla topluluğun ortak düşünce dünyasını şekillendiren anlatıların ve inançların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlatılar, başlangıçta belirli olayları açıklama, bilinmeyeni anlamlandırma ve toplumsal deneyimleri ifade etme ihtiyacından doğarken zaman içerisinde farklı anlatım biçimleri kazanarak topluluğun kültürel hafızasında yer edinmiştir. Ancak yazılı kayıt imkânının bulunmaması, bu ilk anlatıların değişmeden korunmasını güçleştirmiş; unutulma, hatırlama ve yeniden anlatma süreçleri sözlü kültürün temel aktarım mekanizmalarını belirlemiştir. Hafızalarda korunan anlatılar, bir kuşaktan diğerine aktarılırken anlatıcıların deneyimleri, yaşadıkları çevrenin özellikleri ve toplumsal kabulleri doğrultusunda yeniden biçimlenmiş, böylece aynı anlatının farklı topluluklarda değişik varyantları ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle günümüze ulaşabilen sözlü kültür ürünleri, çoğu zaman ilk ortaya çıktıkları dönemin değişmez örnekleri değil, uzun bir tarihsel süreç içerisinde çeşitli eklemelere, eksilmelere ve anlam dönüşümlerine uğramış biçimleridir. Söz konusu değişim, sözlü aktarımın yalnızca geçmişten gelen unsurları muhafaza eden bir süreç olmadığını, aynı zamanda onları her yeni dönemin koşulları içerisinde yeniden üreten dinamik bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla folklorik ürünlerin incelenmesinde, bunların günümüzdeki biçimlerinin yanı sıra oluşum koşullarının, tarihsel katmanlarının ve aktarım sürecinde geçirdikleri dönüşümlerin de birlikte değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Folklor araştırmalarının kapsamı, halk kültürünün farklı yönlerini inceleyen diğer toplumsal araştırma alanlarıyla kurduğu ilişkiler doğrultusunda genişlemektedir. Bu bağlamda özellikle "rejiyonalizm" (bölgeselcilik/bölgesel araştırma yaklaşımı) kavramı, belirli bir coğrafi çevrede yaşayan toplulukların kültürel özelliklerini, toplumsal yapılarını ve yaşam koşullarını bir arada değerlendiren disiplinler arası bir inceleme anlayışını ifade etmektedir. Bölgesel araştırmalar, bir topluluğun kültürel özelliklerini yalnızca geleneksel uygulamaları ve sözlü anlatımları üzerinden açıklamakla yetinmeyerek bu unsurların ortaya çıktığı ekonomik, demografik ve mekânsal koşulları da araştırma kapsamına almaktadır. Çünkü insanların üretim ve tüketim biçimleri, nüfus hareketleri, yerleşim düzenleri ve şehirleşme süreçleri, kültürel ilişkilerin oluşumunu ve toplumsal

yaşamın örgütlenmesini doğrudan etkileyen unsurlar arasında bulunmaktadır. Örneğin kırsal yerleşimlerde tarımsal üretim çevresinde gelişen dayanışma biçimleri ile şehirlerde meslek grupları ve mahalle ilişkileri etrafında şekillenen toplumsal pratikler, yaşanılan çevrenin kültürel yapı üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Benzer biçimde göç hareketleri, nüfus yoğunluğundaki değişimler ve ekonomik dönüşümler, geleneksel uygulamaların sürdürülme koşullarını değiştirebildiği gibi yeni kültürel etkileşim biçimlerinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır.

Bu nedenle bölgesel incelemelerde kültürel olguların, onları çevreleyen ekonomik, demografik ve mekânsal değişkenlerden bağımsız değerlendirilmesi, toplumsal gerçekliğin eksik yorumlanmasına yol açabilir. Böyle bir yaklaşım, folklor araştırmalarının yerel kültürün kendi çevresi içerisindeki oluşumunu ve diğer toplumsal dinamiklerle etkileşimini anlamak bakımından önemini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak folklorun bilimsel incelemesi, kültürel ifadelerin ait oldukları bölgenin tarihsel ve toplumsal koşullarıyla birlikte ele alınmasını gerektirmekte; bu gereklilik de folklor ile bölgesel araştırmalar arasındaki disiplinler arası ilişkinin önemini artırmaktadır.

Folklorik unsurların sistematik bir araştırma konusu hâline gelmesi, bu alana ilişkin erken dönem düşünsel girişimlerin ve yazılı çalışmaların zaman içerisinde bir araştırma geleneği oluşturmasıyla mümkün olmuştur. Bu gelişimin öncü örnekleri arasında İngiltere'de Thomas Browne'un 1646 yılında yayımlanan Pseudodoxia Epidemica (Yaygın ve Genel Kabul Görmüş Yanlış İnançlar Üzerine Araştırmalar) adlı eseri ile Fransa'da Jean-Baptiste Thiers'in hurafeleri konu alan Traité des superstitions (Batıl İnançlar Üzerine İnceleme) adlı çalışması önemli bir yer tutmaktadır. Her iki eser de kendi dönemlerinin yaygın inanışlarını, geleneksel kabullerini ve halk arasında dolaşımda bulunan düşünceleri eleştirel bir incelemeye tabi tutarak sonraki araştırmalar için düşünsel bir zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmaların önemi, halk arasında benimsenen inanç ve uygulamaları yalnızca toplumsal hayatın doğal parçaları olarak kabul etmek yerine bunların kaynaklarını, oluşum koşullarını ve doğruluk iddialarını sorgulama çabasından kaynaklanmaktadır. Nitekim İngiltere'de John Brand, Fransa'da ise Jacques-Antoine Dulaure gibi daha sonraki araştırmacılar, halkın gelenekleri, inanışları ve gündelik yaşam pratikleri üzerine gerçekleştirdikleri incelemelerle bu erken dönem birikimini farklı yönlerden geliştirmişlerdir. Bununla birlikte halk kültürüne ilişkin araştırmaların kapsamı, yalnızca dinî inanışların ve batıl kabullerin sorgulanmasıyla sınırlı kalmamış; yerel yaşam biçimlerinin, tarihsel geleneklerin ve toplumsal hafızanın farklı ifade biçimlerini de içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu genişlemede sanatçıların, yerel kültür araştırmacılarının ve çeşitli bilim alanlarından gelen araştırmacıların katkıları belirleyici olmuştur; nitekim Olivier Perrin'in 1838 yılında yayımlanan Breiz Izel ou Vie des Bretons dans l'Armorique (Aşağı Bretanya veya Armorika'daki Bretonların Yaşamı) adlı eseri, belirli bir bölgenin toplumsal ve kültürel hayatını bütünlüklü biçimde ele alan çalışmalar arasında değerlendirilebilir. Böylece başlangıçta farklı disiplinlerin ve bireysel araştırma girişimlerinin içerisinde yürütülen halk kültürü incelemeleri, zamanla kendine özgü araştırma konuları, yöntemleri ve kavramsal araçları bulunan daha kapsamlı bir bilimsel yönelime dönüşmüştür. Dolayısıyla folklorun bağımsız bir bilim alanı olarak teşekkülü, tek bir eserin veya araştırmacının katkısıyla açıklanamayacak; yaklaşık bir buçuk asra yayılan düşünsel birikimin, araştırma deneyiminin ve disiplinler arası etkileşimin sonucunda ortaya çıkan tarihsel bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Folklor ürünleri, ortaya çıktıkları toplumların tarihsel ve toplumsal gerçekliğini yansıtan, geçmiş dönemlere ait deneyimlerin kültürel hafızada iz bırakmasını sağlayan önemli ifade biçimleridir. Bu ürünler, bütünüyle korunmuş veya zaman içerisinde çeşitli değişimlere uğrayarak parçalar hâlinde günümüze ulaşmış olsalar bile doğdukları çevrenin sosyal yapısına, siyasal ilişkilerine ve tarihsel gelişmelerine ilişkin belirli izleri bünyelerinde barındırmaktadır. Çünkü halkın ortak yaşamı içerisinde şekillenen sözlü anlatımlar, yalnızca bireysel hayal gücünün veya estetik üretimin sonucu olmayıp belirli bir dönemin ihtiyaçlarından, çatışmalarından, beklentilerinden ve kolektif deneyimlerinden beslenmektedir. Bu bakımdan tarihsel olaylar, toplumsal mücadeleler, göçler, savaşlar, yönetim değişiklikleri ve ekonomik dönüşümler, doğrudan ya da dolaylı biçimde kültürel anlatıların içeriğine ve biçimine yansıyabilmektedir.

Örneğin destanlarda tarihsel mücadelelerin kahramanlık ve fedakârlık temaları üzerinden yeniden yorumlanması, ağıtlarda toplumsal acıların ve kayıpların bireysel duyguları aşarak ortak hafızaya dönüşmesi, bu ilişkinin farklı görünümlerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde halk anlatılarında belirli dönemlerin yönetim anlayışına, toplumsal hiyerarşisine ve adalet tasavvuruna ilişkin unsurların korunması, folklor ürün-

lerinin tarih araştırmaları bakımından da değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte bu ürünlerde tarihsel gerçekliğin doğrudan ve değişmeden aktarıldığı varsayılmamalıdır; toplumsal hafızanın seçici niteliği, anlatıcıların yorumları ve sonraki kuşakların kültürel beklentileri, geçmiş olayların folklorik biçimlerde yeniden kurulmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla folklor örnekleri, tarihsel olayların yalnızca kaydedildiği metinler olarak değil, toplumun bu olayları nasıl algıladığını, anlamlandırdığını ve kültürel belleğinde nasıl konumlandırdığını gösteren kaynaklar olarak ele alınmalıdır. Bu noktada folklorun manevi kültür içerisindeki yeri belirginleşmekte; sözlü sanat, toplumun tarihsel tecrübelerini estetik biçimlere dönüştürerek kolektif hafızada yaşatan temel kültürel ifade alanlarından biri hâline gelmektedir.

Folklor araştırmalarının temel amacı, kültürel ürünleri kendi başlarına incelemekten öte, bu ürünleri meydana getiren toplumun tarihsel gelişimini, kimlik oluşumunu ve toplumsal tecrübelerini bütünlüklü biçimde ortaya koymaktır. Bu bakımdan folklorun derlenmesi ve incelenmesi, bir halkın geçmişten günümüze uzanan yaşam serüvenini, düşünce dünyasını ve kültürel değerlerini anlamaya yönelik bilimsel bir araştırma süreci niteliği taşımaktadır. Söz konusu süreçte folklorik malzemenin her biri, ortaya çıktığı dönemin toplumsal koşullarından izler taşıması nedeniyle yalnızca kültürel bir ifade değil, aynı zamanda tarihsel ve sosyolojik açıdan değerlendirilmesi gereken bir veri kaynağıdır.

Bu yaklaşım, folklor araştırmacısının görevini de basit bir malzeme toplayıcılığının ötesine taşımakta; onu elde ettiği verileri sınıflandıran, bağlamlarıyla ilişkilendiren, karşılaştıran ve bilimsel yöntemlerle yorumlayan bir araştırmacı konumuna getirmektedir. Nitekim bir anlatının hangi toplumsal çevrede ortaya çıktığının, kimler tarafından yaşatıldığının, hangi koşullarda aktarıldığının ve zaman içerisinde ne tür değişikliklere uğradığının belirlenmesi, o anlatının temsil ettiği kültürel gerçekliğin anlaşılmasını sağlamaktadır.

Bu nedenle derleme, düzenleme, yayımlama ve inceleme faaliyetleri birbirinden kopuk işlemler olarak değil, folklorik bilginin bilimsel değerlendirmeye kazandırılmasını sağlayan birbirini tamamlayıcı aşamalar olarak görülmelidir. Bu aşamaların sistemli biçimde yürütülmesi, halkın tarih boyunca geliştirdiği yaşam biçimlerinin, toplumsal ilişkilerinin, değer yargılarının ve kimlik unsurlarının karşılaştırmalı olarak ortaya konulmasına imkân tanımaktadır. Böylece folklor araştırmacısı, tek tek kültürel ürünlerin ötesine geçerek bunların temsil ettiği toplumsal yapıyı ve tarihsel sürekliliği çözümleyebilmektedir. Sonuç olarak folklor araştırmacısının bilimsel yetkinliği, yalnızca kültürel malzemeyi tanımasıyla değil, bu malzemeden hareketle halkın tarihsel ve toplumsal varoluşunu açıklayabilme kapasitesiyle ölçülmektedir.

5. Türkiye'de Folklor Araştırmalarının Tarihsel Gelişimi ve Literatürü

5.1. Türkiye'de Halk Bilimi Araştırmalarının Başlangıcı

Türkiye'de folklor araştırmalarının bilimsel bir çalışma alanı olarak tanınması, XX. yüzyılın başlarında halk kültürüne yönelen fikrî ve akademik ilginin belirginleşmesiyle mümkün olmuştur. Bu sürecin başlangıcında Ziya Gökalp, M. Fuad Köprülü ve Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın yazıları temel bir yere sahiptir. Gökalp, 1913 yılında Halka Doğru dergisinde yayımlanan "Halk Medeniyeti I: Başlangıç" başlıklı yazısında "halkiyat" kavramını kullanarak halkın geleneksel kültürünü inceleyen bir bilim alanının gerekliliğini ortaya koymuştur.

Köprülü, 1914 yılında yayımladığı "Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklore" başlıklı yazısında halkiyat ve folklor terimlerini birlikte ele almış; Rıza Tevfik Bölükbaşı ise aynı yıl "Folklor-Folk Lore" başlıklı makalesiyle kavramın kapsamını açıklamaya çalışmıştır. Bu üç yazı, yalnızca yeni bir terimin Türk düşünce hayatına girmesini sağlamamış, aynı zamanda halk kültürünün bilimsel yöntemlerle incelenmesine yönelik ilk kuramsal çerçevelerden birini oluşturmuştur (Oğuz, 2013; Tan, 2013).

Bu ilk çalışmaların ardından folklor araştırmaları, yalnızca kavramsal tartışmalarla sınırlı kalmamış; halk kültürü ürünlerinin derlenmesi, sınıflandırılması, yayımlanması ve tarihsel bağlamları içerisinde değerlendirilmesi yönünde gelişmiştir. Bu aşamada halk kültürünün millî kültürün kaynaklarından biri olarak görülmesi, araştırmaların yönünü ve önceliklerini belirleyen temel düşüncelerden biri olmuştur.

Bununla birlikte erken dönem folklor çalışmalarını yalnızca milliyetçilik düşüncesinin bir uzantısı olarak değerlendirmek yeterli değildir; söz konusu çalışmalar, sözlü kültür ürünlerinin kayıt altına alınması ve bilimsel incelemeye konu edilmesi bakımından da önem taşımaktadır. Nitekim Oğuz'un (2013) ilk folklor makaleleri üzerine yaptığı değerlendirme ile Tan'ın (2013) Türkiye'de halk bilimi çalışmalarının yüz yıllık gelişimini ele alan incelemesi, bu başlangıç döneminin hem düşünsel hem de kurumsal yönlerini ortaya koymaktadır.

5.2. Halk Bilimi Araştırmalarının Kurumsallaşması

Türkiye'de halk bilimi çalışmalarının gelişiminde dernekler, kamu kuruluşları, süreli yayınlar ve üniversiteler tarafından yürütülen faaliyetler belirleyici olmuştur. 1927 yılında Anadolu Halk Bilgisi Derneğinin kurulması, halk kültürü ürünlerinin sistemli biçimde derlenmesi ve yayımlanması yönündeki girişimlerin örgütlü bir nitelik kazanması bakımından önemli bir aşamadır. 1932 yılında Halkevlerinin faaliyete geçmesiyle birlikte farklı bölgelerde derleme çalışmaları yaygınlaşmış; yerel gelenekler, sözlü anlatılar, halk müziği ve çeşitli kültürel uygulamalar kayıt altına alınmıştır. 1966 yılında Millî Folklor Enstitüsünün kurulması ise halk bilimi çalışmalarının kamu kurumları bünyesinde daha düzenli bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler, folklorun kişisel ilgi ve gönüllü derleme faaliyetlerinin ötesine geçerek kurumsal bir araştırma alanı hâline gelmesinde etkili olmuştur (Tan, 2013, 2016).

Üniversitelerdeki akademik yapılanma bakımından Pertev Naili Boratav'ın çalışmaları özel bir önem taşımaktadır. Boratav'ın 1938 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde halk edebiyatı dersleri vermeye başlaması ve 1947 yılında Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kürsüsünün kurulmasına öncülük etmesi, halk biliminin üniversite bünyesinde bağımsız bir çalışma alanı olarak örgütlenmesi yönündeki ilk önemli girişimlerdendir. Ancak kürsünün 1948 yılında kapanması, akademik yapılanmanın sürekliliğini kesintiye uğratmıştır. Bu dönemde Boratav'ın öğrencisi ve araştırma arkadaşı İlhan Başgöz'ün halk hikâyeleri üzerine çalışmaları, Türk halk anlatılarının hem metin hem de anlatım bağlamı bakımından incelenmesine katkıda bulunmuştur. Başgöz'ün 1949 yılında Boratav danışmanlığında tamamladığı Biografik Türk Halk Hikâyeleri başlıklı doktora tezi, erken dönem akademik halk bilimi çalışmalarının önemli örnekleri arasında değerlendirilmektedir (Aygün Cengiz, 2024; Pehlivan, 2021).

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki gelişmeler, halk bilimi araştırmalarının edebiyat merkezli incelemelerden etnolojik ve antropolojik yaklaşımlara doğru genişlemesini de sağlamıştır. Nermin Erdentuğ'un etnoloji alanındaki çalışmalarıyla şekillenen bu araştırma çizgisinde Orhan Acıpayamlı ve Sedat Veyis Örnek'in katkıları öne çıkmaktadır. Özellikle Örnek'in Anadolu Folklorunda Ölüm (1971), Türk Halkbilimi (1977) ve Geleneksel Kültürümüzde Çocuk (1979) adlı eserleri, halk kültürünü toplumsal hayatın farklı alanlarıyla ilişkili biçimde ele alan çalışmalar olarak önem kazanmıştır. Bu araştırmalar, halk bilimi incelemelerinin yalnızca sözlü edebiyat ürünleriyle sınırlı olmadığını; inançlar, törenler, geçiş dönemleri, gelenekler ve gündelik hayat pratiklerinin de disiplinin temel araştırma konuları arasında bulunduğunu göstermiştir (Aygün Cengiz, 2024; Pehlivan, 2015).

5.3. Halk Edebiyatı ve Sözlü Kültür Üzerine Araştırmalar

Türkiye'de folklor literatürünün önemli bir bölümü, halk edebiyatı ürünlerinin derlenmesi, metinlerinin yayımlanması, tür özelliklerinin belirlenmesi ve anlatı geleneklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi etrafında şekillenmiştir. Pertev Naili Boratav'ın halk hikâyeleri ve destanlar üzerine çalışmaları, bu alandaki araştırmalar için temel başvuru kaynakları arasında yer alırken Şükrü Elçin'in halk edebiyatı türlerini sistematik biçimde ele alan çalışmaları, alanın kavramsal ve tasnif edici yönünü güçlendirmiştir. Saim Sakaoğlu'nun masal ve efsane araştırmaları ile Fikret Türkmen'in halk hikâyeleri ve âşık edebiyatı üzerine incelemeleri de sözlü anlatıların metin, yapı, motif ve varyant özelliklerinin değerlendirilmesine katkı sağlamıştır. Bu çalışmaların ortak yönü, sözlü kültür ürünlerini yalnızca edebî metinler olarak değil, belirli gelenekler ve toplumsal çevreler içerisinde oluşup aktarılan kültürel veriler olarak incelemeleridir.

Halk hikâyeleri üzerine yapılan araştırmalar, metin merkezli incelemelerin yanı sıra anlatıcı, dinleyici, icra ortamı ve müzik gibi unsurların da değerlendirmeye alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu yaklaşımın önemli örneklerinden biri, İsmail Görkem'in Çukurovalı Âşık Mustafa Köse'den derlenen türkülü hikâyeleri inceleyen Halk Hikâyeleri Araştırmaları adlı eseridir. Görkem, söz konusu çalışmasında anlatıları yalnızca yazıya geçirilmiş metinler olarak ele almamış; anlatıcı ve dinleyici ilişkisini, icra ortamını ve hikâyelerin gelenek içerisindeki işlevini de incelemiştir. Katılımlı gözlem tekniğiyle doğal ortamda derlenen anlatıların bağlamları içerisinde değerlendirilmesi, halk hikâyesi araştırmalarında saha verisi ile metin çözümlemesinin birlikte kullanılmasının önemini göstermektedir (

Sözlü kültür araştırmalarının bir başka önemli boyutunu âşıklık geleneği oluşturmaktadır. Bu alandaki çalışmalar, âşıkların hayat hikâyelerini, şiir repertuvarlarını, gelenek içerisindeki konumlarını, usta-çırak ilişkilerini ve icra biçimlerini incelemektedir. Bayram Durbilmez'in âşık edebiyatı, gelenekli Türk anlatıları ve Türk dünyası kültür araştırmaları üzerine çalışmaları, bu araştırma alanının farklı Türk toplulukları ve

kültür coğrafyalarıyla ilişkilendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Durbilmez'in Türk Kültür Coğrafyası: Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları (2019) ve Gelenekli Türk Anlatıları-1 adlı eserleri, halk edebiyatı ürünlerinin kültürel aktarım, gelenek ve ortak kültürel hafıza bağlamında değerlendirilmesine imkân veren çalışmalar arasındadır (Durbilmez, 2019).

2.4. Kuramsal Yaklaşımlar, Araştırma Yöntemleri ve Çağdaş Çalışmalar

Halk bilimi araştırmalarının gelişiminde derleme faaliyetlerinin yanı sıra kuramsal yaklaşımların ve yöntem tartışmalarının da belirleyici olduğu görülmektedir. Özkul Çobanoğlu'nun Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş adlı eseri, halk biliminin kuramsal temellerini ve araştırma yöntemlerini tarihsel bir çerçevede ele alması bakımından alandaki temel başvuru kaynaklarından biridir. Metin Ekici'nin Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri adlı çalışması ise halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi, kayıt altına alınması ve bilimsel ölçütlerle incelenmesi üzerinde durmaktadır. Bu eserler, araştırmacının yalnızca folklor ürünlerini tanımasını değil, aynı zamanda bu ürünlere hangi yöntemlerle yaklaşacağını ve elde ettiği verileri nasıl değerlendireceğini de açıklamaktadır (Çobanoğlu, 2005; Ekici, 2004).

Yöntem tartışmalarının önemli bir boyutu da alan araştırmasının değişen toplumsal koşullar karşısında yeniden değerlendirilmesidir. Ruhi Ersoy, halk bilimi çalışmalarında alan ve alan araştırması kavramlarının geçirdiği dönüşümü ele alarak toplumsal değişmenin araştırma yöntemleri üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, folklor araştırmalarının yalnızca geçmişten derlenmiş ürünleri incelemekle yetinemeyeceğini; yaşayan kültürel pratikleri, güncel toplumsal ilişkileri ve kültürel değişim süreçlerini de araştırma kapsamına alması gerektiğini ortaya koymaktadır. Böylece alan araştırması, önceden belirlenmiş ürünlerin kaydedilmesinden ibaret bir işlem olmaktan çıkarak araştırmacının kültürel bağlamı, katılımcıları ve değişen toplumsal koşulları birlikte değerlendirdiği kapsamlı bir yönteme dönüşmektedir (Ersoy, 2012).

M. Öcal Oğuz ve Metin Ekici'nin çalışmaları, halk biliminin kuramsal ve yöntemsel tartışmalarını kültürel miras, sözlü kültür ve disiplinler arası araştırmalarla ilişkilendirmektedir. Bayram Durbilmez'in Türk dünyası kültür coğrafyasına ve gelenekli anlatılara yönelen incelemeleri, folklor ürünlerinin farklı Türk toplulukları arasındaki ortaklık ve çeşitlilikler çerçevesinde değerlendirilmesine katkı sunmaktadır. İsmail Görkem'in halk hikâyeleri üzerine gerçekleştirdiği bağlam merkezli incelemeler ise anlatıların yalnızca metinsel özellikleriyle değil, icra edildikleri sosyal çevre ve gelenekle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu araştırmalar, çağdaş Türk halk bilimi literatüründe metin incelemesi, saha araştırması, kültürel aktarım ve karşılaştırmalı yaklaşımın birbirini tamamlayan çalışma alanları hâline geldiğine işaret etmektedir (Oğuz, 2013; Ekici, 2004; Durbilmez, 2019; Görkem, 2000).

2.5. Literatürün Genel Değerlendirilmesi

Türkiye'de folklor araştırmalarına ilişkin literatür genel olarak değerlendirildiğinde, çalışmaların tarihsel süreç içerisinde farklı araştırma eğilimleri etrafında geliştiği görülmektedir. İlk dönem araştırmaları halk kültürünün tanımlanması, millî kültür içerisindeki yerinin belirlenmesi ve sözlü ürünlerin derlenmesi üzerinde yoğunlaşırken sonraki dönemlerde halk edebiyatı türlerinin tasnifi, metin incelemeleri, motif ve varyant araştırmaları, etnografik çalışmalar ve kültürel uygulamaların belgelenmesi ön plana çıkmıştır. Daha yakın dönemlerde ise kuramsal yaklaşımlar, alan araştırması yöntemleri, kültürel miras, toplumsal değişim ve Türk dünyası kültür ilişkileri gibi konular araştırma gündemini genişletmiştir. Bu gelişim, halk biliminin yalnızca geçmişe ait kültürel ürünleri kaydeden bir alan olmadığını; yaşayan kültürü, toplumsal hafızayı ve kültürel sürekliliği farklı yöntemlerle inceleyen dinamik bir disiplin olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte mevcut literatürün kapsamı, folklor ürünlerinin farklı dönemlerde ve toplumsal çevrelerde geçirdiği değişimlerin bütüncül biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bir halk kültürü unsurunun yalnızca metinsel özelliklerinin veya tarihsel kökeninin belirlenmesi, onun toplumsal işlevini, aktarım koşullarını ve güncel kültürel hayattaki karşılığını açıklamak için tek başına yeterli değildir. Bu nedenle folklor araştırmalarında tarihsel verilerin, sözlü anlatıların, saha gözlemlerinin ve toplumsal bağlamın birlikte değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu makale de folkloru sözlü ve yazılı kültür ürünleriyle sınırlamayan; halkın tarihsel tecrübesini, toplumsal ilişkilerini ve kültürel üretim biçimlerini bir arada ele alan bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde konumlanmaktadır.

Folklor ve folklor araştırmacısı kavramları henüz ortaya çıkmamışken de destan, lirik şiir, halk dramı ve bunların çeşitli birleşimlerinden oluşan halk yaratıcılığı ürünleri mevcuttu. Bu nedenle folklorun tarihsel başlangıcını belirli bir dönemle sınırlandırmak oldukça

güçtür; zira söz konusu yaratıcı faaliyetlerin kökeni, yazının henüz kullanılmadığı ve kültürel birikimin büyük ölçüde sözlü iletişim yoluyla aktarıldığı insanlık tarihinin erken dönemlerine kadar uzanmaktadır. Bu dönemleri değerlendirirken insanlığın düşünsel ve kültürel gelişimini kendi tarihsel şartları içerisinde ele almak gerekir. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Kasım 1922 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi konuşmasında insanlık tarihini Hz. Muhammed'den önceki ve sonraki dönemler üzerinden değerlendirirken kullandığı çocukluk-gençlik ve erginlik-olgunluk benzetmesi, bu gelişim sürecini anlamlandırmak bakımından dikkat çekicidir. Bu tarihî benzetmeye telmihen ifade edecek olursak insanlığın henüz şebâbiyet (çocukluk ve gençlik) çağını yaşadığı, idrak ufkunun tecrübe ve bilgiyle henüz kemâle ermediği devirlerde insanın doğa olaylarını, çevresindeki varlıkları ve yaşadığı hadiselerin sebeplerini açıklama imkânları da sınırlıydı. Bu sebeple insan, bilinmeyeni anlamlandırma çabasını mitler, efsaneler, destanlar, ritüeller ve çeşitli halk anlatıları aracılığıyla ortaya koymuş; böylece sözlü kültürün ilk örneklerini meydana getirmiştir. Sözlü kültür ortamında ortaya çıkan bu ürünler, yazılı kayıtların bulunmaması nedeniyle zaman içerisinde unutulmuş; bir bölümü ise kuşaktan kuşağa aktarılırken toplumsal hafızanın, anlatıcıların ve değişen kültürel şartların etkisiyle farklılaşarak yeni biçimler kazanmıştır. Dolayısıyla folklor ürünlerinin tarihsel kökenlerini araştırırken yalnızca günümüze ulaşabilen metinleri değil, insanlığın erken dönemlerinden itibaren geliştirdiği sözlü anlatım, anlamlandırma ve kültürel aktarım biçimlerini de dikkate almak gerekmektedir.

"Folklor" kelimesini meydana getiren folk (halk) ve lore (bilgi, geleneksel birikim, halk bilgisi) unsurları, kavramın anlam dünyasını ortaya koyduğu kadar, folklorcu ve folklor araştırmacısı kimlikleri arasındaki ayrımı da anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır. Folk, kültürel birikimin kaynağını ve taşıyıcısı olan halkı; lore ise bu topluluğun tarih boyunca meydana getirdiği, yaşattığı ve kuşaktan kuşağa aktardığı bilgi, inanç, gelenek ve uygulamalar bütününü ifade etmektedir. Bu bakımdan folklorcu ile folklor araştırmacısı kavramlarının aynı anlamda kullanılması, aralarındaki nitelik farkının gözden kaçırılmasına yol açmaktadır. Her folklorcu aynı zamanda folklor araştırmacısı olabilir; ancak folklor araştırmacılarının hepsi her zaman folklorcu değildir. Çünkü derlenmiş ve yayımlanmış folklor örneklerinden hareketle mevcut kuramsal eserleri okumak, folklor teorilerini incelemek veya yazar-folklor ilişkisi gibi meseleleri bilimsel yöntemlerle değerlendirmek suretiyle akademik bir yetkinlik kazanmak ve folklor araştırmacısı kimliğine ulaşmak mümkündür. Özellikle günümüzde folklor çalışmalarının teorik ve metin merkezli boyutuna yönelme eğiliminin daha belirgin hâle geldiği görülmektedir. Oysa folklorcu olmak, yalnızca folklor ürünlerini tanımak, bunları incelemek veya haklarında bilimsel bilgi üretmekle sınırlı değildir; halkın kültürel dünyasını yakından tanımayı, onunla doğrudan ilişki kurmayı, geleneksel birikimi içselleştirmeyi ve bu birikimin yaşayan unsurları arasında yer almayı gerektirir. Bu yönüyle folkloculuk, tıpkı şairlik gibi, yalnızca teorik bilgi ve sonradan edinilen tecrübeyle bütünüyle açıklanamayacak; kişisel yatkınlık, sezgi ve yaratıcı kabiliyetle de beslenen bir olgudur. Dolayısıyla gerçek anlamda folklocu olmak, halkın kültürel hafızasıyla kurulan doğal ilişkinin bilgi, birikim ve yetenekle birleşmesini gerektiren, bir bakıma Tanrı vergisi bir istidattır.

Folklorcu ve Folklor Araştırmacısı Arasındaki Fark

"Folklor" kelimesini meydana getiren folk (halk) ve lore (bilgi, geleneksel birikim, halk bilgisi) unsurları, kavramın anlam dünyasını ortaya koyduğu kadar, folklorcu ve folklor araştırmacısı kimlikleri arasındaki ayrımı da anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır. Folk, kültürel birikimin kaynağını ve taşıyıcısı olan halkı; lore ise bu topluluğun tarih boyunca meydana getirdiği, yaşattığı ve kuşaktan kuşağa aktardığı bilgi, inanç, gelenek ve uygulamalar bütününü ifade etmektedir. Bu bakımdan folklorcu ile folklor araştırmacısı kavramlarının aynı anlamda kullanılması, aralarındaki nitelik farkının gözden kaçırılmasına yol açmaktadır. Her folklorcu aynı zamanda folklor araştırmacısı olabilir; ancak folklor araştırmacılarının hepsi her zaman folklorcu değildir. Çünkü derlenmiş ve yayımlanmış folklor örneklerinden hareketle mevcut kuramsal eserleri okumak, folklor teorilerini incelemek veya yazar-folklor ilişkisi gibi meseleleri bilimsel yöntemlerle değerlendirmek suretiyle akademik bir yetkinlik kazanmak ve folklor araştırmacısı kimliğine ulaşmak mümkündür. Özellikle günümüzde folklor çalışmalarının teorik ve metin merkezli boyutuna yönelme eğiliminin daha belirgin hâle geldiği görülmektedir. Oysa gerçek anlamda folklorcu olmak, yalnızca folklor ürünlerini tanımak, bunları incelemek veya haklarında bilimsel bilgi üretmekle sınırlı değildir; halkın kültürel dünyasını yakından tanımayı, onunla doğrudan ilişki kurmayı, geleneksel birikimi içselleştirmeyi ve bu birikimin yaşayan unsurları arasında yer almayı gerektirir. Bu yönüyle folklorculuk, tıpkı

şairlik gibi, yalnızca teorik bilgi ve sonradan edinilen tecrübeyle bütünüyle açıklanamayacak; kişisel yatkınlık, sezgi ve yaratıcı kabiliyetle de beslenen bir olgudur. Bununla birlikte, folkloculukta kazanılan bu doğal yatkınlığın yetkin bir folklor araştırmacılığına dönüşmesi için saha tecrübesiyle bilimsel birikimin bir araya gelmesi gerekir. Bir folklorcunun kırsal toplulukların folklor dünyasında yetişmesi, oba oba, oymak oymak, köy köy dolaşarak halk kültürünün farklı örneklerini derlemesi, kendi saha çalışmalarından elde ettiği malzemeyi bilimsel yöntemlerle incelemesi ve bu derlemelerden hareketle özgün eserler kaleme alması, söz konusu yetkinliğin temel şartları arasındadır. Böylece folklorcu, yalnızca mevcut yayınlardan ve kuramsal kaynaklardan yararlanan bir araştırmacı olmaktan çıkar; halkın kültürel hafızasına doğrudan temas eden, bu hafızanın ürünlerini belgeleyen, yorumlayan ve bilimsel bilgiye dönüştüren yetkin bir folklor araştırmacısı niteliği kazanır.

Folklorcu ile folklor araştırmacısı kimliklerinin aynı kişide nasıl birleşebileceğini göstermesi bakımından Prof. Dr. Bayram Durbilmez'in akademik ve kültürel faaliyetleri dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Durbilmez'in folklor anlayışında eğitim, derleme ve kültürel aktarım birbirini tamamlayan faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşımın önemli bir yönü, öğrencilerini yalnızca folklor hakkındaki kuramsal bilgilerle donatmakla yetinmeyip onları kendi kültürel çevrelerinin yaşayan kaynaklarına yönlendirmesidir. Öğrencilerinden dedelerinin, ninelerinin, anne ve babalarının bildikleri veya kendilerine aktardıkları türküleri, manileri, hikâyeleri, inanışları, gelenekleri ve diğer halk bilgisi örneklerini kaydetmelerini istemek, aile hafızasını derleme sürecinin bir parçası hâline getirmektedir.

Öğrencileriyle birlikte folklor gezilerine ve saha çalışmalarına katılması, derlenen malzemelerin tasnif edilmesine, değerlendirilmesine ve yayımlanmasına önem vermesi de bu eğitim anlayışını uygulamaya dönüştürmektedir. Böylece öğrenci, yalnızca hazır bilgiyi öğrenen kişi olmaktan çıkarak kendi çevresinin kültürel mirasını tanıyan, belgeleyen ve gelecek kuşaklara aktarılmasına katkıda bulunan bir derleyici konumuna yükselir. Bu yönüyle Durbilmez'in eğitimci kimliği, folklor araştırmalarının üniversite sınırları içerisinde kalmaması, halkın kültürel hafızasıyla doğrudan ilişki kurularak geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Durbilmez'in folklorcu kimliğini belirginleştiren bir başka özellik, çocukluk çağından itibaren sazın ve sözün dünyasıyla kurduğu yakın ilişkidir. Halk şiirinin estetik değerlerini ve âşıklık geleneğinin anlatım biçimlerini yalnızca akademik incelemelerin konusu olarak görmeyen Durbilmez, aynı zamanda şiirler kaleme alan ve Ozantürk mahlasını kullanan bir halk şairidir. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde de akademisyen kimliğinin yanında âşık olarak tanıtılması, bu iki yönün aynı kişide birleştiğini göstermektedir.

Âşık sanatının temsilcileriyle kurduğu yakınlık, onun araştırmalarına yalnızca dışarıdan gözlemleyen bir araştırmacının değil, geleneğin estetik ve kültürel dünyasını tanıyan bir kişinin bakışını da taşımaktadır. Bu bağlamda âşıkların hayatlarını, şiirlerini, sanat anlayışlarını ve gelenek içerisindeki konumlarını inceleyen çalışmaları, folklor araştırmacılığının yaşayan kültür ortamıyla nasıl bütünleşebileceğini ortaya koymaktadır.

Durbilmez'in âşıklık geleneğine yönelik çalışmaları, bu bütünleşmenin somut örneklerini sunmaktadır. Karslı Âşık Murat Çobanoğlu üzerine hazırladığı yüksek lisans tezi, Âşık Meydanî'nin hayatı, sanatı ve şiirlerinden örnekleri ele alan kitabı, Âşık Hasretî üzerine incelemeleri, Âşık Veysel'in Kayserili ozanlar üzerindeki etkilerini değerlendiren makalesi ve Sorgunlu Sıdkı Baba'nın divanına yönelik çalışmaları, bu alandaki araştırmalarının farklı yönlerini göstermektedir.

Bunun yanında Âşıklar Meclisi programı aracılığıyla Reyhanî, Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Hacı Karakılçık, İmamî, Gül Ahmet Yiğit, Feymanî, Sefil Selimî, Meydanî, Destanî, Kul Mustafa ve diğer âşıklarla bir araya gelmesi; onların sanatlarını, atışmalarını ve geleneksel icralarını kayıt altına alan çalışmalara katkı sağlamıştır. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde de Bayram Durbilmez'in hazırladığı Âşıklar Meclisi programında çeşitli âşıkların atışmalarına ve belgesel çalışmalarına yer verildiği belirtilmektedir.

Bu faaliyetler, âşıklık geleneğinin yalnızca yazılı metinler üzerinden değil, icra ortamı, usta-çırak ilişkisi, karşılıklı söyleyiş ve sözlü aktarım unsurlarıyla birlikte belgelenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Bayram Durbilmez örneği, folklorcunun halk kültürünü yaşayan kaynaklarından öğrenmesi, bu kültürel birikimi öğrencilerine aktarması, sanat geleneğiyle doğrudan ilişki kurması ve elde ettiği malzemeyi bilimsel çalışmalara dönüştürmesi bakımından folklorcu ile folklor araştırmacısı kimliklerinin birleşmesini somutlaştırmaktadır.

Kaynaklar

GENNEP, Arnold van. (1939). Folklor, (Çeviren Pertev Naili Boratav), Ulus Basımevi, Ankara.

Bedrettin KELEŞTEMUR

Giriş

Elâzığ Ağın İlçesine gittiğinizde, “Ekrem İspir Konağına…” uğrayınız.

Ekrem İspir Konağı ile birlikte Ağın-Saraycık Köyü Konak Mezrasında, “Tarihi Konaklar…” artık hafızalarda yaşamaktadır. Günümüzde artık sadece bir kısmıyla ayakta durmaya çalışan bu konakların tarih kokan

efsanevi hikâyeleri bile yazılmadığı/ anlatılmadığı için unutulmaya terk edilmiş durumdadır. Bu bizim tarihimizin de bir cilvesi olarak ifade edilir. Kendi tarihimize, kültürümüze, köklerimize yüzümüzü pek dönmeyiz. Aile fertleri içerisinde ‘geçmişe dair tarih sohbetleri

kültürümüz oldukça zayıftır’ O sebepledir ki, geçmişle olan bağımız bir iki nesil sonrasında bütünüyle kopmaktadır. Kültür dinamiklerimizden de böylece uzaklaşmış oluyoruz.

Geçmişe dönmek istiyorum. Bir türlü koruyamadığımız ecdat hatıralarına… O hatıraların bizim üzerimizdeki sosyal ve kültürel etkilerine… O tarihi mekânlarda bizler bu coğrafya üzerindeki, ‘aydın hareketini de…’ yorumlayabiliriz.

Ağın İlçesinin ilk Belediye Başkanı merhum Ekrem İspir’in Dayısı Hacı Mehmet Efendi ve kardeşleri Hacı Halil Keleş ve Hacı Osman Efendinin Saraycık Köyü Konak Mezrasında bulunan tarihi konakları Ağın, Arapgir, Kemaliye, Keban’ın aksaçlıları iyi bilirler. O aksaçlılar bir nesildi…

Bizlere geçmişi dolan gözlerle anlatırlardı… Geçtiğimiz son yirmi yıl içerisinde bir nesil göç etti… Bu yaman bir göçtür… Rahmetli Babam ve o dönemin insanları dopdolu hatıralarıyla birer yıldız gibi aramızdan kaydılar. Onların birikimlerinden yeterince istifade ettik mi?

Geleceğe taşıyacağımız önemli hatıraları kaleme aldık mı? Maalesef… O sebepledir ki, ‘keşkeklerimiz yıkık bir duvarı…’ andırıyor.

Geçtiğimiz gün, Rahmetli Elâzığlı Şairimiz Dr. Ahmet Tevfik Ozan’ın merhum babamızla Konak Köyündeki, 1862 tarihinde inşa edilen Konakta yaptığı sohbeti dikkatle dinliyorum. Bu sohbet, 2013 yılının Kasım ayında Kanal Fırat Televizyonu

tarafından çekimleri yapılarak yayınlanmıştı. Youtube Kanalında da arzu edenler izleyebilirler.

“Eski Konaklar” isimli şiirimizde şöyle diyoruz;

“Esrarını korur hala eskiler
Sohbetimi saklar eski konaklar
Kale surları gibi taş duvarlar
İçine uhrevî bir huzur dolar
Kimbilir kaç nesli saklamış konak
Orda irfan meclisi asırlara
Nedamet diler o eski mekânlar
Aslına rücu eder, ebed bizim
Konaklar elbet sıla-i rahim bekler”

1862 tarihinden günümüze, “benim, babamın, dedemin, dedesinin doğduğu taş konak…”

Dile kolay değil mi? 162 yıl önce inşa edilen bu tarihi eser için elbet konuşulmalı… Yer yer taş işçiliğinin ve özellikle de, ‘ahşap işçiliğinin…’ evin dokusuna kattığı inceliği, sadeliği, zarafeti üzerinde de titizlikle düşünülmelidir. O mekânlarla bütünleşen insanımız ve onların halet-i ruhiyesi sizlere neler anlatmıyor ki?

Bu tarihi konaklar, bazen bizleri derin düşüncelere alır götürür.

“tarihle, zaman tünelinden geçtim/ Bir bade, ‘erenler elinden içtim’/ bir nehir gibi aktım asırlara/ hikmet dersleriyle, ‘deryadan geçtim!”

İçerisinde yaşadığımız şehrimi, insanımı, asırlarca ayakta durmaya çalışan tarihi konakları sü-

rekli düşünmüşümdür… İşte, o tarihi konaklar içerisinde ecdattan bizlere miras olarak kalan muhteşem yapıyı…

Bu tarihi mekânın kapısının üzerindeki, 'tarihi kitabe…' birkaç yerini maalesef okuyamadık. Bu kitabe bizlere eser hakkında da belli bilgileri vermektedir.

"Bu mihmanhane banisi el-hac Halil Ağa'yı her dem

Huda hıfz eyleyüb dareynde memnun eylesin anı

Ki zira bezl ü sarf itdi yerinde nakd-i mevcudun

Dahi hem-dem eylemiş Mevla Abdü'rrezzak ihvanı

Nalini Şerif makamıdır, kamunun hem nazargahı

Dua-yı hayr ile tezkar iderler ehl-i imanı

Bu canibde hoş yaratmış pür-ziba yer olmuş kim

Temaşa eyleyenler der eğer kasr-ı mülk-i Süleyman'ı

Girenler bu makam içre olur matlubuna vasıl

Hezaran… …idüb hem reşk …

Bu bir eşref makam olmuş cihanda misli yok asla

Kapansun çeşm-i a'dular Huda vermiş bu fermanı

Gelüb bunda ana tarih dedi hem Sabri Sivasi

…. … …. Aldı ya Hu bu meydanı"

Bu tarihi konağın girişindeki kitabede yer alan, "Nalini Şerif makamıdır, kamunun hem nazargahı Dua-yı hayr ile tezkar iderler ehli imanı…" mısraları bizleri tarihi bir döneme götürmektedir.

Sohbetler Kitabımızda Eğitimci- Yazar Yurdal Demirel'in bizlerle/ ailemizle ilgili yer alan yazılarında şu ifadelere yer verirler; "Hacı Keleş Efendi, Arapgirli arkadaşı Yusuf Kamil Paşa'nın Sultan Abdülaziz döneminde sadrazam oluşundan sonra onun vesilesiyle Sultan ile görüşmüştür. Hac dönüşü tekrar İstanbul'a uğramış ve saraydan kendisine saatler, kılıçlar, çakmaklı tabanca gibi değerli hediyeler verilmiştir. Bu ziyaretinde ayrıca Peygamber Efendimizin hırka-ı şerifinden bir parça istemiş ve daha sonra kendisine gönderilen hırka-ı şerifi Arapgir'in Amberge Köyü'nde teslim almış ve evinde sergilemiştir." Burada sözü edilen Nalini Şerif makamının aileye teslim tarihi 17 Muharrem 1289/ 1869 tarihi… Bu konağın inşa edilmesinden takriben 7 veya 8 yıl sonra…

Tarihi Konaklar üzerinde ne gibi akademik çalışmalar yapıldı. Bu çalışmalar üzerinde günümüzde ne gibi sağlıklı ve verimli değerlendirmeler yapıldı? Bu konuda fazla bir şey söyleyemem! Ama şu bir gerçek ki, Saraycık- Konak mezrasında yer alan 'tarihi konaklar…'

kendi döneminde, 'bölgesinin ilim ve irfan meclisine dönüşmesi…' O dönemin şartlarında, 'her bakımdan fonksiyonel oluşudur'

Bir şey daha var ki, Konak sahiplerinin o günlerin şartlarında

Harput'ta Sultani/ veya Medrese tahsili görmeleri… Harput ve yöresindeki ilim ve irfan sahibi insanlarla sürekli teşriki mesai içerisinde bulunmalarıdır… Her bakımdan da birbirleri arasında çok önemli dostluklar dikkate şayandır. O dostluklar, günümüzde de nesilden nesile devam etmiş olması önemlidir. Hadis, "iyiliklerin en değerlisi, insanın babası öldükten sonra baba dostunun ailesini kollayıp gözetmesidir!" İnsan fanidir, dostluklar bu fani hayatın ışığı olarak geleceğe doğru bir nehir yatağı misali akar… Dostlukların en güzeli de, muhabbetten doğan manevi dostluklardır. Belki de bizleri/ nesiller boyunca aileleri etkileyen de bu dostluklar ve onun geleceğe doğru iz bırakan hatıralarıdır. Pir-i Türkistan-ı Ahmet

Yesevi 'den günümüze doğru en nahif bir şekilde akıp gelen, 'hikmet derslerinin…' rahmet bulutları misali asırlar boyu günümüze doğru akıp gelmesi ne mualla bir şey değil mi? O terbiye ikliminde, tarihi konakların en verimli çağlarını yaşadığını da söyleyebiliriz.

Asrın büyük âlimi, Harput'ta medfûn Osman Bedrettin (İmam Efendi) Hazretlerinin halkı irşat için ihvanlarıyla birlikte Konak mezrasına gelişleri ve burada belli sürelerde kalışlarıdır. 1911 tarihinde Hacı Mehmet Efendinin iki kardeşi Hacı Keleş ve Hacı Osman Efendi ile birlikte Hac İbadetini yerine getirmeleridir. Hacı Osman Amcamızdan dinlemişizdir. İmam Efendinin Hacda, oradaki âlimlerle bir araya gelişleri ve öyle ki, fasih bir Arapça ile hutbe okumaları bütün dikkatleri kendi üzerinde toplamıştır…

1900'lü yıllarda, Çemişgezek, Kemaliye, Ağın,

Arapgir, Keban ve çevre muhitlerden dönemin önemli şahsiyetlerini bir araya getiren bir, 'sohbet muhiti…' olarak da, tarihi Konakları değerlendirebiliriz.

"Seyrindeyim…" şiirimizde köyümüzün manzarasını dile getirmeye çalıştım;

"Bir tepeye konmuş, kartal yuvası
Seyrindeyim dağ, tepe, vadi, dere...
Doğanın göz alıcı manzarası
Bozkır Anadolu'nun güzelliği,
Temmuz sıcağının esintisinde
Okşar yüzünüzü, Baraj suları
Yeşil, hâki, mavi, buğday desenli
Ufkumun tuvali, zaman çelengi…"

Tarih öğretir bizlere, 'adaletli ol' Sağduyuya çağrında, 'hamiyetli ol' Bir olma şuurunu, ruhuna işle… Her iki âleme ibadetli ol! Sevgiyle yoğrul, düşüncene maya çalsın! Aşkı aynaya düşüren simaya; O aşk ile bakarım dolunaya… Bir asır öncesinde, 'tarihi konakların dolunay vaktiymiş!'

Düşünürüm! Nerede eski dostlar, eski günler? Misk gibi kelâm kokardı, o günler! Sohbetin ahengiyle uyanırdı, her mevsimi 'bahar kokardı' o günler! Oku emrinde, kâğıda rağbetin; rağbetinle hayır işlesin dünya nöbetin! Gel gör ki, kâmil insanlarda gayretin, gönüllerin yangını hikmet sözleriyle…

Tarih okudum, maziyi öğrendim… Ecdadın bilge sözlerini gönlüme nakşettim… Dersler çıkardım, dünden bugünlere… İdeali, geleceği gördüm!

Bedri, "kadri kıymet bilene" dost ol/ Kişi, "dostunun yolu üzerinde"/ Hayır işlerinde, "sevgiden mest ol!"/ Gönül bağı, aşk yolu üzerinde…

"Ata yurdundan selam getirmişim/ Gönül ehlinden kelam getirmişim Ak alınlarla çilem getirmişim/ Dertlenme gün gelir güller açılır…

Konak kâmil insanların uğrağı/ İlim marifet ehlinin durağı

Sen de mum kimin eriyen çerağı/ Hakikat baki âleme açılır"

Sabır Kalbe İlaçtır

Meğer sabır hayat ilacıymış!

İfrat ve tefrik gibi iki beladan uzak duruşun çaresiymiş!

Evet, sabır yeri ve zamanı geldiğinde 'belaya selam durmakmış'

Sabır, kötülüklere karşı kalkanmış!
Sabır, 'takvadır'
Sabır, tevekkül ve teslimiyettir!
Sabır, metanettir!
Sabır, bir nev'i nefsi ıslahtır!
Sabır, selamettir!
Sabır, tevazudur!
Sabır, şiddetten şiddetle kaçınmaktır!
Sabır, hiddetten ve öfkeden kendini alıkoymaktır!
Sabır, kalbi huzurdur!
Sabır, gözyaşıdır!
Sabır, hayatı bütün veçhesiyle okumaktır.
Sabır, ne menem güçtür anlayana
Ondaki ruhu, sükûtla dinleyene!
Feryadım, içimde bir volkan gibi
Düşer, dağlar üstünden; çağlayana!
Sabır var mı, 'yüreğinizdeki acıya'
Âlem biliyor, Eyyüb'ün sabrını
Belalara, tahammülün tacı ya!
"İnlerken duyar yaralı tenini"
Rabbine şifa için duacı ya!
"Sabrın sonu selâmet!"
Hayra nişan düşer, alamet.
Hayatı, 'sabır makarasına sar'
Gün olur, sükût sana en büyük yâr
Selâm ver, her zorluğa, her çileye
Acele işler cana, sineye dar!
Sabır, mazlumun sessiz direnişi!

Gönüller sükût eder çığlığına
Tarihin sükût ettiği yerdeyiz
Sözün, devranın döndüğü yerdeyiz
Perdenin her dem kalktığı yerdeyiz
Acılı, elemli pusulardasın!

Sabır yayındır, sır okundur!
Sabır cihadın; sır, atındır
Sükût, içindeki nağmendir
Nağmesi, gönül dilinde okunur!

Sabrın iki kanadı; sükût ve vakar!
"Su boğar insanı, ateşse yakar!"
Vuslata adımlar, bütün yüreğim;
Halden hale döner, Mevla'ya akar